

HELSINGIN YLIOPISTO

Pohjoissaamen monitulkitainen adjektiiviadverbi *dievva* 'täysi; täynnä'

Suomen kielen ja suomalais-ugrilaiden kielten ja kulttuurien maisteriohjelma/
Suomalais-ugrilainen kielentutkimus
Maisterintutkielma

Laatija:
Kristiina Ojala

Ohjaaja(t):
Yliopistolehtori Ilona Kivinen

23.4.2024
Helsinki

Tiedekunta: Humanistinen tiedekunta

Koulutusohjelma: Suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielten ja kulttuurien maisteriohjelma

Opintosuunta: Suomalais-ugrilainen kielentutkimus

Tekijä: Kristiina Ojala

Työn nimi: Pohjoissaamen monitulkintainen adjektiiviadverbi *dievva* 'täysi; täynnä'

Työn laji: Maisterintutkielma

Kuukausi ja vuosi: 05/2024

Sivumäärä: 58+1

Avainsanat: pohjoissaame, adjektiivi, adverbi, syntaksi, polysemia

Ohjaaja tai ohjaajat: Ilona Kivinen

Säilytyspaikka: Helda

Muita tietoja:

Tiivistelmä:

Tässä tutkimuksessa käsittelen pohjoissaamen adjektiiviadverbin *dievva* 'täysi; täynnä' syntaktisia funktioita sekä eri funktioiden ja lauserakenteiden välistä monitulkintaisuutta. Selvitän, minkä funktioiden ja lauserakenteiden välillä monitulkintaisuutta tai rajapintoja ilmenee, ja miten erilaisten rakenteiden välinen monitulkintaisuus on syntynyt tai mistä se voi mahdollisesti johtua. Tarkastelen myös adjektiiviadverbin *dievva* alkuperää ja kehitystä. Toistaiseksi pohjoissaamen adjektiiviadverbeja on tutkittu ylipäätään hyvin vähän, aiempi tutkimus on painottunut leksikaaliseen tasoon, ja funktionaalinen puoli ja syntaksi ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Tämän tutkimuksen tavoitteena on tuottaa lisää tietoa sanan *dievva* funktioista ja lauserakenteista, joissa sana *dievva* esiintyy, mistä voi olla hyötyä muiden pohjoissaamen adjektiiviadverbien tarkastelussa tulevaisuudessa ja mahdollisesti esimerkiksi kieliteknologian työkalujen kehittämisessä.

Tutkimukseni edustaa typologista tutkimusta, jossa aineistona toimii laaja korpusaineisto. Tutkimuksessani yhdistyy aineiston kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tarkastelu, ja analyysin keskiössä on syntaksin analyysi tai rakenneanalyysi. Olen hyödyntänyt analyysissäni ensinnäkin funktionaalista lähestymistapaa, sillä tutkimuksen keskiössä on sanan *dievva* funktiot ja niiden monitulkintaisuus lauseen mittaisissa yksiköissä. Toisekseen analyysissäni olen hyödyntänyt konstruktivistista näkökulmaa, sillä sanan *dievva* kohdalla kaikkien (lause)rakenteiden ilmaisemia merkityksiä ei ole mahdollista ymmärtää suoraan muodon perusteella. Valtakielten mahdollisten vaikutusten selvittämisen vuoksi tutkimukseeni liittyy myös kontrastiivinen näkökulma.

Aineistoni koostuu sekä kirjoitetun että puhutun kielen materiaalista. Kirjoitetun kielen aineisto on haettu saamelaiskielten korpustietokanta SIKOR:sta, ja käsittää 1913 lausetta. Puhutun kielen aineistossa yhdistyy kolme aikatasoa: Just Knud Qvigstadin *Lappiske eventyr og sagn I-IV*-kokoelmat on kerätty 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella, *Dálvadas*-aineisto puolestaan 1960–70-luvuilla, ja tuoreinta aineistoa edustaa 2020-luvun jälkeen julkaistuista podcasteista litteroitu aineisto. Puhutun kielen aineistossa sana *dievva* esiintyy 95 lauseessa.

Sana *dievva* esiintyy aineistossa viidessä pääasiallisessa syntaktisessä funktiossa: predikatiivina, kvanttoriadverbina, adpositiona, adjektiiviattribuuttina ja adjektiivin tai nominilausekkeen astemäärityksenä. Sana *dievva* esiintyy aineistossa myös pääsanansa kanssa yhteen kirjoitetussa muodossa suffiksina. Koska sana *dievva* on täysin taipumaton, eikä erilaisia funktioita ole näin ollen mahdollista erottaa tai ilmaista morfologisilla keinoin, oletuksena oli, että syntaksin merkitys erilaisia funktioita erottavana tekijänä kasvaisi. Tutkimuksessa kuitenkin kävi ilmi, että monitulkintaisuutta ilmenee useiden eri funktioiden ja lauserakenteiden välillä, eikä kaikissa tapauksissa erilaisia merkityksiä ole mahdollista erottaa edes syntaksin perusteella. Aineistossa esiintyy lauserakenteita, jotka ovat keskenään muodoltaan identtisiä, mutta jotka ilmaisevat täysin erilaisia merkityksiä. Eniten monitulkintaisuutta ilmenee kvanttoriadverbin ja muiden funktioiden välillä. Monitulkintaisuuteen vaikuttaa ensisijaisesti sanajärjestyksen vapaus, mutta myös tiettyihin funktioihin liittyvät syntaktiset ominaisuudet tai rajoitteet. Sanan *dievva* käytössä on havaittavissa mahdollisesti pohjoissaamen puhuma-alueen valtioiden valtakielten, suomen ja skandinaavisten kielten, vaikutusta tiettyntyyppisiin lauserakenteisiin ja funktioihin.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	7
1.1	Pohjoissaame uralilaisena kielenä ja sen kielikontaktit	8
1.2	Aiempi tutkimus	9
2	Teoreettinen viitekehys	11
2.1	Pohjoissaamen adjektiivit ja adverbis	12
2.2	Pohjoissaamen monitulkintaiset adjektiiviadverbis	13
3	Aineisto	16
4	Adjektiiviadverbin <i>dievva</i> kehitys, funktiot ja monitulkintaisuus	18
4.1	Pohjoissaamen monitulkintaisen adjektiiviadverbin <i>dievva</i> kehityksestä	18
4.2	Adjektiiviadverbin <i>dievva</i> syntaktiset funktiot	21
4.2.1	<i>Dievva</i> predikatiivina	22
4.2.2	<i>Dievva</i> kvanttoriadverbiaalina	29
4.2.3	<i>Dievva</i> adpositiona	31
4.2.4	<i>Dievva</i> adjektiiviattribuuttina	34
4.2.5	Suffiksi <i>-dievva</i>	34
4.2.6	<i>Dievva</i> adjektiivin tai muun nominin määritteen astemäärityksenä	35
4.3	Monitulkintaisuus eri funktioiden ja lauserakenteiden välillä	35
4.3.1	Predikatiiviadverbiaali vai predikatiivadjektiivi?	36
4.3.2	Yksikön komitatiivimuotoinen adverbiaali vai monikon lokatiivimuotoinen adverbiaali?	38
4.3.3	Adpositio vai predikatiivilause, jossa on genetiivi-/akkusatiivimuotoinen adverbiaali?	39
4.3.4	Adpositiolauseke ja objekti	42
4.3.5	Adpositio vai resultatiivinen adverbiaali?	43
4.3.6	Adpositio vai affiksoidi?	44
4.3.7	Kvanttoriadverbiaali vai predikatiivilause?	44
4.3.8	Kvanttoriadverbiaali vai adjektiiviattribuutti?	46
4.3.9	Kvanttoriadverbiaali vai astemäärity?	47
4.3.10	Analogian vaikutus ja erilaisten kielioppisääntöjen yleistys	48
5	Päätelmät ja pohdinta	50
5.1	Päätelmät	50
5.2	Pohdinta	52
	Lyhenteet	54
	Lähteet	55

1 Johdanto

Pohjoissaamessa on joukko lekseemejä, jotka voivat esiintyä lauseessa adjektiiveina tai adverbeina ilman erillistä sanaluokkaa muuttavaa johdinainesta, mikä aiheuttaa häilyntää adjektiivien ja adverbien sanaluokkien välillä tietyissä syntaktisissa eli lauseopillisissa asemissa. Kutsun näitä lekseemejä tässä tutkielmassa yhteisesti termillä **monitulkintaiset adjektiiviadverbit**. Nämä monitulkintaiset adjektiiviadverbit voidaan edelleen jakaa kolmeen kategoriaan sen perusteella, esiintyykö polysemiaa adverbimuodon ja adjektiivin predikatiivi- ja/tai attribuuttimuodon välillä. Polysemialla tai monimerkityksisyydellä tarkoitetaan sitä, että sanalla on useampia merkityksiä (Tieteen termipankki 2024a). Polysemian vuoksi monitulkintaisten adjektiiviadverbien kohdalla merkityseroa ei ole siis mahdollista ymmärtää aina ainoastaan morfologisten piirteiden perusteella, vaan ero tulee esille sanan funktion kautta lauseen mittaisia yksiköitä tarkasteltaessa.

Tässä maisterintutkielmassa keskityn pohjoissaamen monitulkintaiseen adjektiiviadverbiin *dievva* 'täysi; täynnä', joka esiintyy monissa erilaisissa syntaktisissa funktioissa, ja jonka kohdalla esiintyy myös huomattavasti enemmän monitulkintaisuutta verrattuna muihin monitulkintaisiin adjektiiviadverbeihin. Lekseemi *dievva* on määritelty adverbiksi 'täynnä, täyteen; paljon, koko joukko', adjektiiviattribuutiksi 'täysinäinen, täynnä oleva' ja postpositioksi (Sammallahti 2021: 282) sekä aiemmin myös taipumattomaksi adjektiiviksi (Nielsen 1979: 523). Adjektiiviadverbin *dievva* funktioita ja merkityksiä on tunnistettu ja tulkittu esimerkkilauseiden kautta lähinnä sanakirjoissa (esim. Sammallahti 2021, Nielsen 1979) ja kielioppiteoksissa (esim. Nickel & Sammallahti 2011), mutta syvempää syntaktisiin ominaisuuksiin keskittyvää tutkimusta aiheesta ei ole tehty. Aiemmin pohjoissaamen adjektiivien ja adverbien tarkastelu onkin tyypillisesti keskittynyt sanan mittaisiin yksiköihin, ja näin ollen syntaktinen ja funktionaalinen tutkimus on jäänyt vähemmälle huomiolle.

Adjektiiviadverbin *dievva* käytössä on mahdollisesti nähtävissä myös valtakielten, kuten suomen ja norjan vaikutusta. Kyse ei kuitenkaan ole kieliarealista, sillä suomi ja norja eivät jaa keskenään samankaltaisia rakenteita, ja lisäksi pohjoissaamessa esiintyy ainoastaan sille ominaisia lauserakenteita. Pohjoissaamen puhuma-alueen sosiolingvistinen tilanne ja pitkät kontaktit muiden alueella puhuttujen kielten kanssa voisivat selittää adjektiiviadverbin *dievva* käytössä esiintyviä yhtäläisyyksiä vastaavien suomen- ja norjankielisten ilmaisujen ja rakenteiden kanssa.

Tässä tutkielmassa pyrin vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Miten monitulkintainen adjektiiviadverbi *dievva* 'täysi; täynnä' on kehittynyt, ja mikä sen suhde on adjektiiviin *dievas* 'täysi'?
2. Millaisia syntaktisia funktioita sanalla *dievva* on pohjoissaamessa?
3. Minkä funktioiden tai lauserakenteiden välillä monitulkintaisuutta esiintyy?
Liittyykö monitulkintaisuuteen mahdollisesti analogia ja valtakielten vaikutus?

Olemassa olevat syntaktiset analysaattorit eivät kykene tunnistamaan adjektiiviadverbia *dievva* aina oikein, minkä vuoksi aiheen syvempi tutkimus voi tarjota uusia näkökulmia myös kieliteknologian työkalujen kehittämiseen. Lisäksi sanan *dievva* syntaktisten ominaisuuksien tarkastelu ja syvällisempi analysointi voi toimia lähtökohtana ja nostaa uusia kysymyksiä myös muiden monitulkintaisten adjektiiviadverbien tutkimukselle tulevaisuudessa.

1.1 Pohjoissaame uralilaisena kielenä ja sen kielikontaktit

Pohjoissaame kuuluu suomalais-ugrilaiseen kielikuntaan, ja se on yksi edelleen puhutuista yhdeksästä saamelaiskielestä. Kaikki saamelaiskielet on luokiteltu UNESCO:n elinvoimaisuusluokittelun mukaan uhanalaisiksi, mutta pohjoissaamen tilanne on moneen muuhun saamelaiskieleen verrattuna parempi ja vakaampi. Pohjoissaamen puhujien määrä liikkuu arviosta riippuen noin 20 000–30 000 puhujan tienoilla, ja käytännössä kaikki puhujat ovat nykyään kaksikielisiä (Aikio & Ylikoski 2022: 147). Saamelaiskieliä on perinteisesti puhuttu neljän valtion, Norjan, Ruotsin, Suomen ja Venäjän alueella (Koponen 2022: 103), mutta Venäjän valtion alueella pohjoissaamen taitoisten puhujien lukumäärästä ja ylipäättään taitotasosta on tarjolla epämääräisempiä arvioita muiden valtioiden tilastoihin verrattuna.

Pohjoissaame on läntinen suomalais-ugrilainen kieli, joka jakaa huomattavan määrän kielellisiä innovaatioita erityisesti itämerensuomen ja mordvalaiskielten kanssa (Saarikivi 2011: 109). Pohjoissaamen kantakielimuodon eli kantasaamen erilliskehityksen oletetaan alkaneen muutamia tuhansia vuosia sitten (mts. 112–113). Saamelaiskieliä tiedetään puhuttaneen aiemmin Suomessa myös nykyistä puhuma-alueetta etelämpänä. Pohjoissaamen puhujayhteisö onkin suurimmilta osin ollut jo pitkään kaksi- tai kolmekielinen (Aikio & Ylikoski 2022: 147), joten kielikontaktit puhuma-alueen valtioiden valtakielten kanssa ovat erilliskehityksenkin aikana olleet todennäköisesti tiiviitä. Herkimmin kielestä toiseen lainautuvat sanasto ja syntaktiset piirteet (Wahlström & Lindstedt 2020: 566), ja

saamelaiskielten erilliskehityksen aikana huomattavia lainasanakerrostumia on saatu itämerensuomesta ja skandinaavisista kielistä (Saarikivi 2011: 100). Tästä näkökulmasta olisi perusteltua olettaa, että ajan saatossa on voinut tapahtua myös rakenteellista lainautumista.

1.2 Aiempi tutkimus

Pohjoissaamen monitulkintaisia adjektiiviadverbeja on tutkittu toistaiseksi vielä vähän, ja aiemmat tutkimukset painottuvat leksikaaliseen tasoon. Syntaksin näkökulmasta monitulkintaisia adjektiiviadverbeja ei ole juuri tutkittu lukuun ottamatta István Átányin vuoden 1942 tutkimusta, jossa hän tarkastelee pohjoissaamen adjektiivien predikatiivi- ja attribuuttimuotojen muodostamista ja polysemiaa sekä sivuaa muutamassa kohtaa myös kyseisten sanojen adverbimaista käyttöä. Átányi (1942: 37–38) esimerkiksi toteaa adverbeista, että toisinaan on vaikeaa vetää raja predikatiiviadjektiivin ja adverbien välille, esim. *bodnjot* (nyk. *botnjut*) 'kierossa, kierteellä' sekä adjektiiviattribuutin ja adverbien välille, esim. *čavga* 'tiukasti', *čielga* 'selvästi' ja *dievva* 'täynnä'.

Yleisesti pohjoissaamen adjektiivijärjestelmää on kuvattu erilaisissa kieliopissa ja kielenkuvauksissa, joista tuoreimpia ovat Lily Kahnin ja Riitta Valijärven (2017) sekä Klaus Peter Nickelin ja Pekka Sammallahten (2011) kielioppiteokset. Tiiviimmän ja tuoreimman yleisesityksen pohjoissaamesta ovat koonneet Ante Aikio ja Jussi Ylikoski (2022). Vanhempia kuvauksia löytyy esimerkiksi Pekka Sammallahten (1998), Mikko Korhosen (1981) ja Konrad Nielsenin (1926) teoksista. Erityisesti vanhemmissa teoksissa painottuu adjektiivien luokittelu johdostyyppien mukaan, ja varsinainen funktionaalinen taso jää vähemmälle huomiolle.

Kattavimmat kuvaukset pohjoissaamen adverbeista löytyvät Nickelin ja Sammallahten (2011) sekä Nielsenin (1926) kieliopista, mutta johtamattomia adverbeja on käsitelty hyvin vähän. Edellä luetelluissa kielioppiteoksissa ja kielenkuvauksissa on käsitelty lähinnä adverbijohtimia (ks. esim. Sammallahti 1998: 90–91) ja tuoreimmat nimenomaan adverbeihin keskittyneet tutkimukset ovat koskeneet yksittäisiä adverbijohtimia (esim. Ylikoski 2014). Sammallahti (2005: 130) on maininnut adverbien *dievva* ns. kvantifiointipredikatiivien yhteydessä, jonka käytöstä hän antaa seuraavanlaisia esimerkkilauseita: *Liepma šattai/bođii ruittu dievva ~ dievva ruittu*. 'Lientä tuli padan täydeltä.', *Máhtes lei bensiidna dievva lihti*. 'Matilla oli bensiniä astia täynnä.', *Mánát ledje*

dievva. 'Lapsia oli paljon.' *Máhtes ledje guolit dievva*. 'Matilla oli paljon kaloja.'¹
Myöhemmin Sammallahti ja Nickel (2011: 177) ovat tunnistaneeet sanan *dievva* esiintyvän lauseessa myös adpositiona.

Nielsen (1926) on käsitellyt adverbeja tarkemmin. Nielsenin mukaan useimmat adverbit ovat joko johdoksia tai muista sanaluokista adverbiseen käyttöön vakiintuneita sanoja. Miltei kaikista adjektiiveista on mahdollista muodostaa adverbeja johdinsuffiksilla *-t*. Adverbia *dievva* 'täynnä' Nielsen kommentoi lyhyesti rinnastamalla adverbien *dievva* ja norjan adjektiivin *full* 'täysi' käytön samankaltaisena. (Nielsen 1926: 176–177.) Nielsen toteaaakin myös yleisemmin, että pohjoissaamen adverbit vastaavat toisinaan norjan kielessä predikatiivista adjektiivia tai adjektiivisesti käytettyä partisiippia. Lisäksi hän huomauttaa, että usein pohjoissaamen adverbia ei ole mahdollista kääntää (norjaksi) ainoastaan yhdellä sanalla. Nielsen antaa sanalle *dievva* seuraavanlaisia käännoiksi: 'täysi; että kyseessä oleva asia tulee täyteen; täynnä (jotain); (tungokseen asti) täysi; hyvin paljon; paljon'. (mts. 399.)

Ylipäättään pohjoissaamen syntaksi on jäänyt vähäisemmälle huomiolle, sillä aiemmat tutkimukset ovat keskittyneet enemmän fonologiaan ja morfologiaan. Sammallahten ja Nickelin (2011) kielioppiteos esittelee pohjoissaamen syntaksia kattavasti. Nickel ja Sammallahti kuvailevat esittelevänsä teoksessaan pohjoissaamen lauseoppia ”perinteisestä” näkökulmasta, jossa lauseopin perusteena toimii morfologia ja sanajärjestys, sekä funktionaalista näkökulmasta, joka pohjautuu sanan semantiikkaan ja sanojen välisiin dependenssisuhteisiin. Teoksen lauseoppia funktionaalista näkökulmasta käsittelevä osuus pohjautuu Sammallahten (2005) aiempaan lauseoppia koskevaan teokseen *Láidehus sámegiela cealkkaoahppa dutkamii*, joka on todennäköisesti toistaiseksi kattavin pohjoissaamen syntaksia koskeva esitys. Mikael Svonni (2007) on puolestaan tarkastellut pohjoissaamen syntaksia generativistisesta näkökulmasta. Konstruktivistista näkökulmaa pohjoissaamen syntaksiin ei ole toistaiseksi vielä sovellettu.

¹ Suomenkieliset käännoiset olen tehnyt itse. Alkuperäisessä teoksessa esimerkkilauseet on käännetty norjaksi.

2 Teorettinen viitekehys

Tämä tutkielma edustaa typologista tutkimusta, joka perustuu laadulliseen aineistopohjaiseen analyysiin, ja jossa analyysin keskiössä on syntaksin analyysi tai rakenneanalyysi.

Typologinen kielentutkimus on usein luonteeltaan funktionalismiin pohjautuvaa (Miestamo & Sinnemäki 2020: 646), ja myös tämän tutkielman syntaktinen analyysi keskittyy nimenomaan monitulkintaisen adjektiiviadverbin *dievva* lauseopillisten funktioiden tarkasteluun. Koska sana *dievva* on täysin taipumaton, olen analyysissä soveltanut erityisesti funktionaalista ja konstruktivistista lähestymistapaa, sillä eroa eri merkitysten välillä ei ole mahdollista tehdä sanan morfologisten ominaisuuksien perusteella. Funktionalistisesta näkökulmasta kieli heijastelee ihmisten kognitiivisia ja kommunikatiivisia käyttäytymismalleja ja tarpeita, minkä vuoksi funktionalistinen kielentutkimus keskittyy kielen käytössä syntyvien mallien ja rakenteiden sekä niissä tapahtuvien muutosten havainnointiin (Bischoff & Jany 2013: 1). Konstruktivismi tai konstruktiokielioppi puolestaan lähestyy kieltä muoto-merkitysparien, konstruktioiden verkostona, jossa ihmisen kielellinen kompetenssi rakentuu paitsi erilaisten muoto-merkitysparien, myös niiden välisten suhteiden ja rajoitusten tuntemuksesta (Hilpert 2019: 2). Molemmat lähestymistavat eroavat puhtaasti formalistisista teorioista ottamalla huomioon muodon lisäksi merkityksen ja funktion sekä erityisesti näiden eri aspektien väliset suhteet. Tässä tutkimuksessa lähtöoletuksena on, että taiputusmorfologian puuttuminen tai sen vähyys korostaa syntaksin merkitystä erilaisten merkitysten ilmaisemisessa. Tämän vuoksi yksinomaan morfologiaan tai muotoon keskittyvän tai sanaluokkiin perustuvan jaon käyttäminen analyysissä ei ole mielekäästä tai edes mahdollista pohjoissaamen kohdalla. Christian Lehmannin (2010: 54) mukaan mikäli sana tai sanavartalo on mahdollista luokitella useampaan kuin yhteen sanaluokkaan, sanan kategorisointi tapahtuu loppujen lopuksi syntaktisin keinoin; sanan asettaminen tiettyyn asemaan syntaktisessa mallissa pakottaa sanalle samalla syntaktisen kategorian.

Usein typologiseen tutkimukseen kuuluu teorettinen oletus siitä, että kielen funktio vaikuttaa kielen rakenteeseen (Miestamo & Sinnemäki 2020: 647), minkä vuoksi näkisin, että tässä tutkielmassa on hyödyllistä ottaa huomioon mahdollisesti valtakielistä lainattujen rakenteiden vaikutus pohjoissaamen lauserakenteisiin ja kielen käyttöön. Analyysissäni on tämän vuoksi myös kontrastiivinen ote, sillä olen pyrkinyt vertaamaan pohjoissaamen lauserakenteita siihen voimakkaimmin vaikuttaneiden valtakielten, norjan ja suomen, vastaaviin lauserakenteisiin mahdollisten yhtäläisyyksien ja erojen löytämiseksi.

Saamelaiskielten korpustietokanta SIKOR on yksi työkalu, jossa tietokantaan syötetyille lauseille on esitetty syntaktinen analyysi. Korpustietokanta SIKOR:ssa on käytössä Giellateknon laatima syntaktinen analysaattori, jonka mukaan kaikki hakusanan ”dievva” osumat on analysoitu adverbeiksi. Näin tietokanta jättää huomiotta mahdollisuuden siitä, että kyseessä voisi olla esimerkiksi adjektiiviattribuutti tai adpositio. Tässä tutkielmassa käy ilmi, miksi monilta osin Giellateknon analysaattorin tekemä lauseanalyysi ei ole sanan *dievva* kohdalla toimiva, minkälaisia asioita analysaattori jättää ottamatta huomioon ja miten sanan *dievva* yhteydessä esiintyviä rakenteita voisi analysoida toimivammin ottaen huomioon sanan syntaktisen funktion.

2.1 Pohjoissaamen adjektiivit ja adverbit

Pohjoissaamen monitulkintaisten adjektiiviadverbien alkuperää ja nykyistä käyttöä tarkasteltaessa tutkimuksen keskiöön nousee väistämättä sanaluokkajako ja sanaluokkien välinen funktionaalinen rajapinta tai häilyvyys. Sanaluokka on kielitieteellinen käsite, jolla pyritään kategorisoimaan tai luokittelemaan sanoja niiden morfologisten ominaisuuksien tai semantiikan perusteella (Nickel & Sammallahti 2011: 42). Substantiivien ja verbien kategoriat on usein tunnistettu universaaleiksi, mutta muiden sanaluokkien kriteerit vaihtelevat kielikohtaisesti, sillä esimerkiksi adjektiivit voivat toisissa kielissä muistuttaa ominaisuuksiltaan enemmän verbejä ja toisissa puolestaan enemmän substantiiveja (Lehmann 2010: 43). Adjektiivien kategorian universaalius onkin usein kyseenalaistettu, mutta esimerkiksi Dixon (2009: 62) esittää, että adjektiivien kategoria on mahdollista erottaa kaikissa maailman kielissä. Rauhalan (2015: 40–41) mukaan adjektiivien kategoria on suomalais-ugrilaisessa kielikunnassa palautettavissa jo uralilaiseen kantakieleen nykyisissä kielissä esiintyvien adjektiivien ja substantiivien välisten morfosyntaktisten erojen sekä adjektiiveja tuottavan johtimen **(e)TA* perusteella.

Konstruktionaalista näkökulmasta sanaluokkajako heijastelee kielen käyttäjän ymmärrystä kielen rakenteesta; millaisia muoto-merkityspareja (sanat, konstruktiot) kieleen sisältyy ja miten erilaiset ilmaisut rakentuvat (Croft 2001: 46). Näin jako kieliopillisiin kategorioihin tai sanaluokkiin voidaan tehdä konstruktiokeskeisesti joko sen perusteella, mitkä sanat esiintyvät tyypillisesti samoissa konstruktioissa, tai sen perusteella, mitkä sanat voivat esiintyä (tietyissä) konstruktioissa tietyissä rooleissa (Van Goethem, Norde & Coussé 2018: 4).

Pohjoissaamessa adjektiivit muistuttavat ominaisuuksiltaan enemmän substantiiveja kuin verbejä, sillä adjektiivit taipuvat substantiivien tavoin luvussa ja sijassa. Lisäksi pohjoissaamessa adjektiiveilla on komparaatiotaivutus. (Nickel & Sammallahti 2011: 70, 82.) Adjektiivit voivat esiintyä substantiivien tavoin lauseessa myös subjektina (mts. 229). Pohjoissaamen adjektiivijärjestelmän omaleimaisin piirre uralilaisen kielikunnan kontekstissa on sen ainutlaatuinen attribuuttisysteemi. Adjektiivit voivat siis saada predikatiivimuodosta erillisen, taipumattoman muodon adjektiivin esiintyessä lauseessa attribuuttiasemassa, mutta kaikki adjektiivit eivät tällaista erillistä attribuuttimuotoa saa. Attribuuttiasemassa adjektiivi ei taivu, lukuun ottamatta adjektiivia *buorre* ’hyvä’. (Aikio & Ylikoski 2022: 162–163.) Tässä työssä merkitse adjektiivin attribuuttimuotoa merkillä ’#’, jota myös esimerkiksi Sammallahti ja Nickel käyttävät sanakirjoissaan adjektiivin attribuuttimuodon merkitsemiseen (ks. esim. Sammallahti 2021, Nickel & Sammallahti 2006). Pohjoissaamessa adjektiiviattribuutin syntaktinen paikka on välittömästi pääsanansa edellä, mikä toimii myös adjektiiviattribuutin merkitsemistapana silloin, kun adjektiivilla ei ole erillistä johtamalla muodostettua attribuuttimuotoa. Tällaista funktion merkitsemistä puhtaasti syntaktisin keinoin järjestämällä lausekkeen konstituentit tiettyyn järjestykseen kutsutaan termillä jukstapositio (Rießler 2016: 29). Erillinen attribuuttimuoto palautuu todennäköisesti jo kantasaameen ainakin joidenkin adjektiivien osalta (Koponen 2022: 106; Rauhala 2018: 85).

Kuten aiemmin mainitsin, tavallisimmin adverbeja muodostetaan pohjoissaamessa johtamalla. Adverbijohtimia on useita (ks. esim. Sammallahti 1998: 90–91), mutta useimmiten adverbeja muodostetaan johdinsuffiksilla *-t* (Nielsen 1926: 176). Pohjoissaamessa esiintyy myös johtamattomia adverbeja, joihin lukeutuvat esimerkiksi seuraavassa kappaleessa esitellyt adverbit.

2.2 Pohjoissaamen monitulkintaiset adjektiiviadverbit

Toisin kuin muut adjektiivit ja adverbit pohjoissaamessa, monitulkintaiset adjektiiviadverbit voivat esiintyä sellaisenaan sekä adjektiiveina että adverbeina ilman erillistä sanaluokkaa muuttavaa johdinainesta (ks. liite 1 ”Lista pohjoissaamen monitulkintaisista adjektiiviadverbeista”). Monitulkintaiset adjektiiviadverbit muodostavat hyvin moninaisen joukon, jolle on haastavaa määritellä selkeitä yhteisiä piirteitä. Useimmiten monitulkintaiset adjektiiviadverbit ovat *at-*, *as-* ja *a* -loppuisia, mutta eivät ole rajoittuneet näihin tyyppeihin, mistä esimerkkinä *is* -loppuinen adjektiivi *vánis #vánes* ’niukka, vähäinen’, jonka

adverbimuoto on *vánis* 'niukasti, vähän'. Joillain paritontavuisilla *as*-loppuisilla adjektiiveilla voi johtamattoman adverbimuodon lisäksi esiintyä kolmitavuisesta sanavartalosta johdettu adverbimuoto, jonka merkitys voi olla sama, esim. adjektiivin *čielggas* #*čielga* 'selvä' adverbimuotoja ovat *čielga* 'selvästi' ~ *čielgasit* 'selvästi', mutta merkitys voi myös olla eri, kuten adjektiivilla *dievva* 'täysi', jonka adverbimuotoja ovat *dievva* 'täynnä' ja *dievvasit* 'kokonaan, täydellisesti'. Kuitenkaan kaikki *at*-, *as*- ja *a*-loppuiset adjektiivit eivät esiinny sellaisenaan adverbeina, vaan niiden osalta käyttöön on vakiintunut *t*-johtimella johdettu muoto, kuten *ođas* #*ođđa* 'uusi' - *ođđasit* 'uudestaan, uudelleen', *lossat* #*lossa*, *losses* 'raskas' - *lossadit* 'raskaasti' ja *bahča* #*bahča* 'katkera' - *bahččagit* 'katkerasti'.

Monitulkintaisten adjektiiviadverbien tapauksessa polysemiaa voi esiintyä sekä adjektiivin predikatiivi- että attribuuttimuodon ja adverbimuodon välillä, ja itse asiassa suurimmalla osalla tähän joukkoon kuuluvista adjektiiveista ei ole erillistä attribuuttimuotoa. Monitulkintaiset adjektiiviadverbit voidaan jakaa edelleen kolmeen kategoriaan sen perusteella, minkä muotojen välillä polysemiaa esiintyy:

1. Adjektiivin predikatiivimuodon ja adverbimuodon välillä, esim. adjektiivi *riekta* #*rievttes*/*rivttes* 'oikea' ja adverbi *riekta* 'oikein'.
2. Adjektiivin attribuuttimuodon ja adverbimuodon välillä, esim. adjektiivi *njuolga* #*njuolga* ~ *njulges* 'suora', ja adverbi *njuolga* 'suoraan'.
3. Adjektiivit, joilla ei ole erillistä attribuuttimuotoa, esim. adjektiivi *duohta* #*duohta* 'tosi, todellinen' ja adverbi *duohta* 'totta'.

Pohjoissaamessa esiintyy muutamia adjektiiveja, jotka esiintyvät lähinnä attribuuttiasemassa, ja joille ei ole sanakirjoissakaan esitetty varsinaista predikatiivimuotoa. Tällaisia adjektiiviattribuutteja ovat esimerkiksi *borggas* 'pyryinen' ja *arvves* 'sateinen'. Tällaisiksi adjektiiveiksi on katsottu myös *sierra* 'erillinen' ja *dievva* 'täysi' (ks. esim. Sammallahti 2021), jotka esiintyvät sellaisenaan myös adverbeina. Näkisin, että sellaiset *a*-loppuiset adjektiiviattribuutit, jotka voivat esiintyä sellaisenaan myös adverbina, kuuluvat edellä esitettyyn monitulkintaisten adjektiiviadverbien kategoriaan 3, koska kyseiset sanat voivat esiintyä predikatiiviasemassa predikatiiviadverbiaalina, ja predikatiiviasemassa predikatiiviadverbiaalin ja predikatiiviadjektiivin merkitykset ovat hyvin samankaltaisia. Predikatiiviasemassa näitä eri merkityksiä ei ole aina mahdollista erottaa muidenkaan monitulkintaisten adjektiiviadverbien kohdalla (ks. kohta 4.3.1). Tämän vuoksi tässä

tutkimuksessa katson sanan *dievva* kuuluvan kategoriaan 3, vaikka sitä ei ole aina määritelty esimerkiksi sanakirjoissa varsinaisesti adjektiiviksi, vaan ainoastaan adjektiiviattribuutiksi.

Pohjoissaamen monitulkittaiset adjektiiviadverbit muodostavat suljetun joukon, johon ei vaikuttaisi muodostuvan uusia adjektiiviadverbeja. Esimerkiksi pohjoissaamen tuoreimmat *a*-loppuiset lainasanat, kuten *neutrála* 'neutraali' ja *priváhta* 'yksityinen', eivät esiinny lauseessa sellaisenaan adverbeina. Tavallisimmin uudet *a*-loppuiset adjektiivit esiintyvät adverbiasemassa johdetussa muodossa, kuten *neutrálalaččat* 'neutraalisti' ja *priváhtalaččat* 'yksityisesti'. Tätä havainnollistaa esimerkkilause (1).

(1) *Ja dát mátki váikkuh-a du boahtteáigái positiivvalačča-t.*
 ja DEM matka vaikuttaa-3SG 2SG.GEN tulevaisuus.ILL positiivinen-ADVZ.
 'Ja tämä matka vaikuttaa sinun tulevaisuuteesi positiivisesti.' (SIKOR, Uutistekstit)

Dixonin (2009: 70) mukaan adjektiiveille voidaan tunnistaa neljä semanttista funktiota: A) ilmaista ominaisuutta, B) "tarkentaa nominin viittausta", lisäksi joissain kielissä myös C) ilmaista komparaatiota ja D) "adjektiivi voi toimia adverbina verbin viittauksen lisämäärittelyssä". Dixonin esittämien semanttisten funktioiden perusteella pohjoissaamen monitulkittaiset adjektiiviadverbit voitaisiin siis määritellä suljetuksi adjektiivien joukoksi, joilla on myös Dixonin esittämä funktio D), jossa adjektiivi voi esiintyä lauseessa sellaisenaan ilman erillistä sanaluokkaa muuttavaa johdinta myös verbiä määrittävänä adverbina. Tämä tulkinta voisi olla toimiva ainakin *a*-loppuisten adjektiivien kohdalla, joilla ei ole erillistä attribuuttimuotoa.

3 Aineisto

Aineistoni koostuu sekä kirjallisesta että puhutusta kielestä. Alun perin tutkielmassa oli tarkoitus keskittyä ainoastaan puhuttuun kieleen, sillä puhutussa kielessä oletettavasti esiintyy enemmän variaatiota kirjoitettuun kieleen verrattuna. Kirjoitettuun kieleen vaikuttavat voimakkaammin standardoitu kieli ja nk. yleiskieli sekä muut kieleen liittyvät normit. Puhutun kielen tarkasteleminen luo mahdollisuuden päästä käsiksi myös sellaisiin rakenteisiin, jotka eivät ole sallittuja kirjoitetun kielen normien näkökulmasta, eivätkä näin päädy kirjoitettuihin teksteihin (Hilpert 2019: 208). Aineiston keräämisen jälkeen oli kuitenkin selvää, että tämä tutkielma keskittyy pääasiallisesti kirjoitetun kielen aineiston analyysiin, sillä kirjoitetun kielen aineistoa kertyi lopulta huomattavasti enemmän verrattuna puhutun kielen aineistoon. Päädyin käyttämään puhutun kielen aineistoa kuitenkin kirjallisen aineiston tukena ja vertailukohtana.

Kirjoitetun kielen aineiston hain saamelaiskielten korpustietokannasta SIKOR:sta hakusanalla ”dievva”. Haulla ”dievva” korpustietokanta antoi yhteensä 2556 osumaa. Lopullisesta materiaalista karsin pois hallinnolliset, uskonnolliset, tieteelliset ja lakitekstit, sillä näissä tekstilajeissa esiintyy useimmiten käännöstekstejä, joita tässä tutkimuksessa haluttiin välttää. Näin jäljelle jäi 2160 osumaa. Näistä osumista karsin pois edelleen sellaiset, jotka eivät olleet kokonaisia virkkeitä. Aineistosta karsiutuivat pois myös täysin identtiset lauseet, sillä tietokannassa jotkut lauseet voivat esiintyä kahteen tai jopa kolmeen kertaan. Lopuksi lisäsin aineistoon vielä 16 lausetta, joissa sana *dievva* esiintyy suffiksina yhteen kirjoitetussa muodossa nominatiivi- tai genetiivimuotoisen pääsanana kanssa, sillä nämä lauseet osoittautuivat olennaisiksi analyysin edetessä. Lopullinen kirjoitetun kielen aineisto koostuu siis yhteensä 1912 virkkeestä. Kirjoitetun kielen aineisto koostuu suurimmaksi osaksi uutisteksteistä (86 %), mutta aineistossa on myös ei-fiktiivisiä tekstejä (8 %), fiktiivisiä tekstejä (6 %) ja blogikirjoituksia (< 1 %).

Puhutun kielen aineisto käsittää kolme eri aikatasoa. Vanhimmat materiaalit käsittävät Just Knud Qvigstadin kokoelmat *Lappiske eventyr og sagn I-IV*, jotka on kerätty noin 1850–1950-luvuilla. Uudempaa materiaalia edustaa nk. Dálvadas -aineisto, joka on kerätty Talvadaksen kylästä 1960-luvun lopulla. Dálvadas -aineisto koostuu yhteensä 400 haastattelusta, joista tässä tutkielmassa on tarkasteltu 72 haastattelua. Uusinta aikatasoa edustaa 2010-luvun jälkeen julkaistuista podcasteista litteroimalla keräämäni materiaali. Podcastit ovat julkisina saatavilla äänitoistopalvelu Spotifyssa. Podcasteista keräämäni

materiaali jäi valitettavasti hyvin vähäiseksi vanhempiin materiaaleihin verrattuna. Puhutussa aineistossa on mukana vertailun vuoksi sanan *dievva* lisäksi myös muita monitulkintaisia adjektiiviadverbeja. Puhuttu aineisto käsittää yhteensä 361 lausetta, joista 95 (26 %) on adjektiiviadverbin *dievva* esiintymiä.

Tässä tutkimuksessa esittelen aineistoa esimerkkilauseiden kautta. Esimerkkilauseiden glossauksessa seuraan Leipzigin ohjeita sekä Oxford Guide to Uralic Languages (2022) teoksen glossauskäytänteitä. Lisäksi aiheeseen liittyvän monitulkintaisuuden vuoksi sekä sen havainnollistamiseksi olen päätenyt esittämään glossauksissa myös sanan *dievva* syntaktisen funktion, vaikka se ei välttämättä ole yleisesti tavanomainen käytäntö. Esitän eri syntaktisia funktioita merkitsevät glossilyhenteet erikseen osiossa 4.2 erilaisten syntaktisten funktioiden esittelyn yhteydessä.

4 Adjektiiviadverbin *dievva* kehitys, funktiot ja monitulkinntaisuus

Analyysin osiossa 4.1 pohdin pohjoissaamen monitulkinntaisen adjektiiviadverbin *dievva* ’täysi; täynnä’ kehitystä ja sitä, mikä sen suhde on saman merkityksen omaavaan adjektiiviin *dievas #dievas* ’täysi’. Käsittelen myös muita monitulkinntaisia adjektiiviadverbeja siinä määrin, kuin se on sanan *dievva* kehityksen selvittämisen kannalta olennaista.

Monitulkinntaisten adjektiiviadverbien kehitykseen ylipäätään liittyy useampia kiintoisia kysymyksiä, kuten miksi polysemiaa esiintyy sekä predikatiivi- että attribuuttimuotojen kohdalla, miksi pohjoissaameen on syntynyt tällaisia monitulkinntaisia adjektiiviadverbeja (vaikka yleisemmin adverbeja muodostetaan johtamalla) ja mitkä muodoista oikeastaan edustavat alkuperäistä, johtamatonta kantaa – adjektiivi- vai adverbimuodot. Näihin kysymyksiin ei kuitenkaan ole mahdollista pureutua tämän tutkimuksen puitteissa, mutta ne muodostaisivat mielenkiintoisen jatkotutkimuskohteen.

Analyysin osiossa 4.2 esittelen adjektiiviadverbin *dievva* erilaisia lauseopillisiä funktioita ja niiden prototyyppisiä esimerkkejä ja mahdollisia alatyyppejä. Osiossa 4.3 käsittelen eri lauserakenteiden ja funktioiden välistä monitulkinntaisuutta. Tarkastelen, millaisista asemista monitulkinntaisuutta tai funktionaalaisia rajapintoja löytyy. Pohdin myös, millainen vaikutus analogialla ja valtakielillä on sanan *dievva* käyttöön. Analogialla viitataan uusien kielellisten ilmausten syntymiseen jonkin toisen jo olemassa olevan mallin mukaisesti (Tieteen termipankki 2024b).

4.1 Pohjoissaamen monitulkinntaisen adjektiiviadverbin *dievva* kehityksestä

Analyysin tässä osiossa pohdin pohjoissaamen monitulkinntaisen adjektiiviadverbin *dievva* alkuperää ja kehitystä, ja sitä, mikä sen suhde on samaa merkitystä kantavaan adjektiiviin *dievas #dievas* ’täysi’. Tavallisimmin adverbeja muodostetaan pohjoissaamessa johtamalla, mutta monitulkinntaisten adjektiiviadverbien kohdalla epäselvää on oikeastaan myös se, mikä muoto edustaa alkuperäistä, johtamatonta kantaa. Ovatko siis kyseiset adjektiiviadverbit olleet alun perin adjektiiveja, joiden predikatiivi- tai attribuuttimuoto on vakiintunut adverbimaiseen käyttöön, vai edustavatko adverbit alkuperäistä muotoa, joista adjektiivit olisi johdettu myöhemmin adjektiivijohtimella? Aiemmin jo mainitsin, että niillä adjektiiveilla, joilla ei ole erillistä attribuuttimuotoa, voisi ajatella olevan Dixonin esittämä adjektiivin neljäs funktio, eli adverbina toimiminen. Kuitenkin niitä adjektiiveja, joilla on erillinen attribuuttimuoto, täytyy

lähestyä erilaisesta näkökulmasta. Tällaisia ovat *as*-loppuiset adjektiivit. Jotta voidaan selvittää, mikä sanan *dievva* suhde on adjektiivin *dievas* ja miten nämä sanat ovat mahdollisesti kehittyneet, on tarkasteltava myös muita monitulkintaisia adjektiiviadverbeja ja niiden kehitystä.

Nielsen (1926: 523) esittää mielenkiintoisen näkemyksen siitä, että *at*- ja *as*-loppuisten adjektiivien adverbimuodot itse asiassa edustaisivat kantaa, josta adjektiivi on muodostettu adjektiivijohtimella. Nielsenin adverbijaottelussa oman ryhmänsä muodostavat *at*-loppuiset adjektiivit, joista osalla adverbimuoto päättyy *-a*, kuten *njuolgat #njulges ~ njuolga* 'suora', *njuolga* 'suoraan' ja *jaskat #jaskes ~ jaska* 'hiljainen', *jaska* 'hiljaa'. Pohjoissaamen *at*-loppuiset adjektiivit on johdettu vanhalla uralilaisella adjektiivijohtimella **(e)TA* (Rauhala 2015: 32). Tähän johdostyyppiin kuuluvat esimerkiksi adjektiivit *ruoksat* 'punainen' sekä *čáhppat* 'musta'. Myös *as*-loppuiset adjektiivit edustavat omaa johdostyyppiään, johon kuuluu vanhoja adjektiiveja kuten *ođas* 'uusi' ja *galmmas* 'kylmä' (Rauhala 2018: 92). Nielsenin ajatusta mukaillen monitulkintaiset adjektiiviadverbit olisivat alun perin olleet adverbeja, joista on myöhemmin johdettu adjektiiveja.

Yleisesti monitulkintaisten adjektiiviadverbien kohdalla Nielsenin näkemyksen tarkastelu herättää kolme kysymystä. Ensinnäkin miksi adjektiiveja johdettaessa osasta kyseisistä adverbeista adjektiiveja on muodostettu *s*-loppuisella adjektiivijohtimella, esim. *čielggas #čielga* 'selvä' ja osasta *t*-loppuisella adjektiivijohtimella, esim. *njuolgat #njuolga* 'suora'? Toisekseen miksi osasta adverbeista olisi johdettu adjektiivin attribuuttimuoto, esim. *riekta #rievttes/rivttes* 'oikea', mutta osalla adverbimuodosta olisi johdettu predikatiivimuoto, kuten jo edellä mainitut *čielggas #čielga* 'selvä' ja *njuolgat #njuolga* 'suora'? Lisäksi esimerkiksi adjektiivilla *njuolga* 'suora' esiintyy myös *es*-loppuinen attribuuttimuoto *#njulges* – olisiko kyseinen attribuuttimuoto syntynyt vasta myöhemmin analogian seurauksena adjektiivien *ruoksat #rukses* 'punainen' johdostyyppin tapaan, vai millä tavoin tätä kehitystä voisi selittää? Kolmanneksi Nielsenin ajatus ei kykene selittämään sitä, miksi joillekin monitulkintaisiin adjektiiviadverbeihin kuuluville sanoille, kuten *duohta* 'tosi', *sierra* 'erillinen' jne. ei ole johdettua adjektiivimuotoa ollenkaan. Edustaako näiden sanojen kohdalla adjektiivimuoto kuitenkin alkuperäistä muotoa, ja nämä olisivat myöhemmin vakiintuneet adverbiseen käyttöön ilman erillistä adverbijohdinta? Nielsenin näkemyksen suurin ongelma on se, että monitulkintaiset adjektiiviadverbit muodostavat hyvin monenkirjavan joukon, josta ei ole mahdollista tehdä moniakaan yleistyksiä. Sanat kuuluvat eri johdostyyppihin, eri attribuutinmuodostustyyppihin ja lisäksi edustavat eri

ikäkerrostumia. Näihin kysymyksiin vastaaminen edellyttäisi monitulkintaisten adjektiiviadverbien tarkempaa tutkimusta omana joukkonaan.

Pohdin vielä tarkemmin sanaparia *dievva* #*dievva* 'täysi' ja *dievas* #*dievas* 'täysi'. Voiko adjektiivi *dievas* olla muodostettu adverbista *dievva* adjektiiveja muodostavalla johdinsuffiksilla *-s*? Tähän kysymykseen vastaaminen edellyttää huomion kääntämistä pohjoissaamesta myös muihin saamelaiskieliin ja kantakielimuotoihin. Muista saamelaiskielistä löytyviä vastineita on esitelty taulukossa 1.

Taulukko 1: Sanaparin *dievas* 'täysi', *dievva* 'täysi; täynnä' vastineet muissa saamelaiskielissä

Kieli	Adjektiivi	Adverbi
Eteläsaame	<i>dièves</i> 'täysi' (Lagercrantz 1939: 928)	-
Piitimensaame	<i>dievas</i> # <i>dievva</i> (Wilbur 2016: 34)	-
Luulajansaame	<i>tievas</i> # <i>tievas</i> 'täysi' (Grundström 1950–51: 1109)	<i>-tievva</i> '-llinen, jnk täydeltä' (Grundström 1950–51: 1109)
Inarinsaame	<i>tievas</i> # <i>tieuva</i> 'täysi' (Itkonen 1989: 274)	<i>tievâ</i> 'täynnä' (NDS)
Koltansaame	<i>tiudâs</i> # <i>tiudd</i> 'täysi' (NDS)	<i>tiudd</i> 'täynnä' (NDS)
Kildininsaame	тйвтаc 'hyvin täynnä' (Antonova 2014: 297)	тйввт 'täynnä, koko' (Antonova 2014: 297)

Vaikuttaisi siltä, että sanojen *dievas* ja *dievva* levikki on laaja saamelaiskielten kontekstissa. Monista kielistä löytyy sekä johtamaton muoto että *s*-loppuinen muoto, joista jälkimmäistä ei koskaan ole luokiteltu sanakirjoissa adverbiksi. Sammallahti (1988: 551) on rekonstruoinut sanan *dievva* 'täysi' kantauraliin muodossa **täwi*, joka löytyy myös saamelaiskielten etymologisesta tietokannasta *Álgusta*. Puolestaan adjektiiville *dievas* 'täysi' ei *Álgusta* löydy vastineita saamelaiskielten ulkopuolelta. Näiden tietojen perusteella voisikin tehdä johtopäätöksen, että pohjoissaamen predikatiivimuotoinen adjektiivi *dievas* on muodostettu Nielsenin esittämään tapaan adverbista *dievva* (tai mahdollisesti jostakin varhaisemmasta kantakielessä esiintyneestä muodosta) johtimella *-s*. Koska *s*-loppuinen muoto *dievas* on saamelaiskielten kontekstissa laajalevikkinen, tulisi kuitenkin selvittää ensin palautuuko adjektiivi *dievas* kantasaameen, jotta olisi mahdollista tehdä päätelmiä siitä, kuinka vanhoja tarkastelun alla olevat muodot oikeastaan ovat, ja millaisesta muodosta ne on alkujaan

johdettu. Toistaiseksi Älgu-tietokannassa ei ole esitetty kummallekaan sanalle rekonstruktiota kantasaameen.

Mielenkiintoista on kuitenkin se, kuinka usein pohjoissaamen sanamuodot *dievas* ja *dievva* esiintyvät erilaisissa syntaktisissa asemissa. Adjektiivinen *dievas* esiintyy nimittäin huomattavasti harvemmin predikatiiviasemassa sanaan *dievva* verrattuna. Aineistossa sana *dievva* esiintyy predikatiiviasemassa noin 700 lauseessa, kun puolestaan SIKOR-tietokantaan tehty haku hakusanalla ”dievas” tuottaa 444 osumaa, joista ylivoimaisesti suurin osa esiintyy lauseessa attribuuttina (391 kpl). Aineiston perusteella muoto *dievva* esiintyy selkeästi adjektiiviattribuuttina vain alle 70 lauseessa. Vaikuttaisikin siltä, että pohjoissaamessa *s*-loppuinen muoto on vakiintunut attribuuttimuodoksi, kun taas johtamaton muoto on vakiintunut predikatiivimuodoksi. Sanakirjojen perusteella ainakin piitimen-, inarin- ja koltansaamessa tilanne on päinvastainen. Voisikin olla mielenkiintoista tutkia sanojen *dievva* ja *dievas* vastineiden käyttöä myös muissa saamelaiskielissä. On ajateltu, että pohjoissaamen attribuutisysteemi on säilynyt hyvin, eikä se osoita suuria muuttumisen merkkejä², mutta tässä tutkimuksessa esitettyjen seikkojen valossa näkisinkin, että erityisesti *as*- ja *a*-loppuisten adjektiivien kehitystä voisi olla hedelmällistä tutkia vielä tarkemmin.

4.2 Adjektiiviadverbin *dievva* syntaktiset funktiot

Tutkielman tämän osion tavoitteena on esitellä ja analysoida adjektiiviadverbin *dievva* syntaktisia funktioita. Esittelen analyysin tässä osiossa erilaiset funktiot ja niiden prototyypiset esimerkit. Erilaiset funktiot on esitelty taulukossa 2.

Taulukko 2. Adjektiiviadverbin *dievva* funktiot

Funktio	Frekvenssi
Predikatiivi (PRED)	705 (36,8 %)
Kvanttoriadverbi (ADV _Q)	614 (32,1 %)
Adpositio (POSTP / PREP)	485 (25,4 %)
Adjektiiviattribuutti (ATTR)	68 (3,6 %)
Suffiksi (-dievva)	16 (0,8 %)
Astemääräite (ADV _{INT})	3 (< 0,1 %)

² Kivinen 2023, suullinen tiedoksianto.

Aineiston perusteella on mahdollista tunnistaa viisi erilaista pääasiallista funktiota: predikatiivi, kvanttoriadverbi, adpositio, adjektiiviattribuutti ja adjektiivia määrittävä adverbi. Lisäksi sana *dievva* esiintyy aineistossa suffiksina yhteen kirjoitetussa muodossa pääsanansa kanssa, minkä vuoksi kyseessä ei ole varsinaisesti syntaktinen funktio. Kuitenkin, koska suffiksina sanan *dievva* merkitys on samanlainen kuin adpositiona esiintyessään, mutta kirjoitusasu on näiden kahden funktion kohdalla erilainen, on myös suffiksaalinen käyttö otettava tässä tutkimuksessa huomioon ja laskettava omaksi ryhmäkseen. Taulukossa 2 esitetyistä funktioista adverbien funktioiksi voidaan luokitella predikatiivi(adverbiaali), kvanttoriadverbi ja adjektiivin tai muun nominin määrittäen astemäärittäenä toimiminen. Adjektiivin funktioita ovat predikatiivi(adjektiivi) ja attribuutti. Adpositiot muodostavat oman ryhmänsä. Analyysissa etenen esitellen erilaiset funktiot yleisimmästä harvinaisimpaan. Huomionarvoista on, että predikatiivi, kvanttoriadverbi ja adpositio muodostavat valtaosan kaikista lauseista.

Sanan *dievva* kohdalla erityisen mielenkiintoista on se, miten erilaisissa syntaktisissa asemissa tai funktioissa se voi esiintyä ilman, että sitä koodataan morfologisin keinoin. Koska sana *dievva* on täysin taipumaton, erilaisia merkityksiä voi olla haastavaa erottaa syntaktisinkin keinoin, mikä aiheuttaa monitulkintaisuuden mahdollisuuden tietyissä asemissa. Esimerkiksi suomessa vastaava täyteen astetta kuvaava adverbi *täynnä* on vajaaparadigmainen sana, jolloin merkityseroja voidaan ilmaista myös taivutusmorfologian avulla. Skandinaavisissa kielissä erilaisia merkityksiä voidaan ilmaista adpositiorakenteiden avulla. Sammallahten (1998: 95) mukaan pohjoissaamassa lauseen pääosat (subjekti, objekti, verbi, predikatiivi, adverbiaali) voidaan asettaa lauseeseen vapaassa järjestyksessä. Sanan *dievva* kohdalla vaikuttaisi kuitenkin siltä, että nimenomaan lauseen konstituentijärjestyksellä voi olla hyvinkin paljon vaikutusta sanan ja sitä myötä koko lauseen merkitykseen. Kuitenkin vaikka pohjoissaamen tapauksessa lauseen sanajärjestys ja sanan *dievva* paikka lauseessa on merkittävä tekijä erottamaan eri merkityksiä, esiintyy sanajärjestyksessä paljonkin variaatiota, ja vain osalla tapauksista on merkitystä lauseen semantiikan kannalta.

4.2.1 *Dievva* predikatiivina

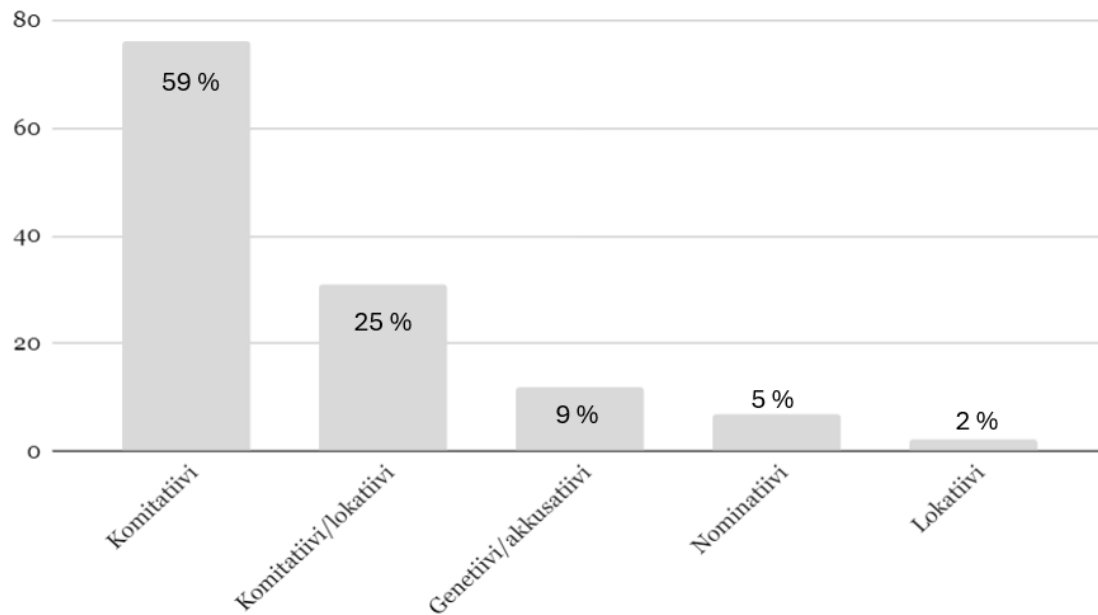
Predikatiivin lauseopillinen funktio on luonnehtia, eli predikoida jotain subjektista (VISK §943). Yleisesti pohjoissaamassa predikatiivi on nominatiivissa, ja se merkitsee subjektin (oletettua tai tulevaa) ominaisuutta tai habitiivin (oletettua) omistettua tai saatua (Nickel 1994:

401). Predikatiivi voi toisinaan olla myös essiivissä (Sammallahti 2005: 110). Koska adjektiiviadverbi *dievva* on taipumaton, ei essiivejä tässä aineistossa esiinny. Myöskään adjektiivin *dievas* essiivimuoto ei ole SIKOR-haun perusteella yleinen, sillä haku tuotti muodolle *dievasin* 'täytenä, täydeksi' vain neljä osumaa.

Predikatiivilauseissa sana *dievva* voi esiintyä lauseen predikatiivina; predikatiivadjektiivina tai -adverbiaalina (2). Predikatiiviadverbiaalin ja predikatiivadjektiivin monitulkintaisuutta käsittelemme tarkemmin osiossa 4.3.1. Predikatiivilauseessa adjektiiviadverbi *dievva* on lauseen predikaattiverbin *lei* 'oli' täydennys ja viittaa lauseen subjektiin *návet* 'navetta'. Lauseen merkitys on se, että lauseen subjektin ilmaisema tarkoite on täynnä.

(2) *Návet le-i dievva.*
 navetta olla-PST.3SG täysi/täynnä.PRED.
 'Navetta oli täysi/täynnä.' (SIKOR, Uutistekstit)

Predikatiivilauseessa ilmaisua voidaan täydentää komitatiivi-, lokatiivi-, genetiivi-/akkusatiivi- tai nominatiivimuotoisella adverbiaalilla, joka ilmaisee millä lauseen subjekti on täytetty. Olennaista on, että ilmaisua täydentävä adverbiaali olisi mahdollista poistaa lauseesta ilman, että lauseen perusmerkitys muuttuisi tai lauseesta tulisi epäkieliopillinen. Kaaviosta 1 käy ilmi erilaisten predikatiivilauseen adverbiaalien yleisyys. Yhteensä tällaisia adverbiaaleja esiintyy kirjoitetun kielen aineistossa 129 kappaletta. Kaaviosta ilmenee, että komitatiivimuotoiset adverbiaalit muodostavat suurimman osan kaikista tarkastelun alla olevista adverbiaalityypeistä (59 %). Epävarmuutta erilaisten predikatiivilauseiden adverbiaalien analysointiin aiheuttaa monikon lokatiivin ja yksikön komitatiivin erottamisen vaikeus. Pohjoissaamassa monikon lokatiivi ja yksikön komitatiivi ovat muodoltaan identtiset, minkä vuoksi näiden välillä esiintyy monitulkintaisuutta. Käsittelemme tätä tarkemmin kappaleessa 4.3.2. Kaavioon olen päättänyt laskemaan epäselvät tapaukset omaksi ryhmäkseen. Epäselvät komitatiivi- ja lokatiivitapaukset muodostavat toiseksi suurimman osan lauseista (25 %). Genetiivi-/akkusatiivi- ja nominatiivimuotoinen adverbiaali eivät ole aineiston perusteella yleisiä tyyppisiä.

Kaavio 1: Predikatiivilauseiden adverbiaalin sijat

Predikatiivilauseissa ilmaisua täydentävien adverbiaalien sijojen variaatio herättää kysymyksen eri adverbiaalin sijojen alkuperästä. Ensimmäinen predikatiivilauseen adverbiaalien kehitykseen liittyvä hypoteesini on, että komitatiivimuotoinen adverbiaali on joko pohjoissaamelle omaperäinen, sillä se on aineiston perusteella eri adverbiaalin sijoista yleisin, ja komitatiivilla on jo lähtökohtaisesti instrumentaalinen funktio pohjoissaamessa (Aikio & Ylikoski 2022: 159), tai toisaalta on mahdollista, että komitatiiviadverbiaali on syntynyt skandinaavisten kielten *med*-rakenteiden vaikutuksesta. Toinen hypoteesini on, että genetiivi-/akkusatiivimuotoinen adverbiaali on syntynyt pohjoissaameen suomen partitiivirakenteiden mallin mukaan.

SIKOR:ssa osalle lauseista on annettu tarkempi lähde, joiden avulla pyrin selvittämään mahdollisia valtakielten vaikutuksia predikatiivilauseen adverbiaalin sijamuotoon ja näiden rakenteiden syntyyn. Komitatiivilauseiden osalta 25 lausetta, joille tarkempi lähde on ilmoitettu, on julkaistu Norjan puolella (lähteenä esim. nrk.no). Vain kaksi komitatiivilausetta on julkaistu Suomen puolella (lähteenä esim. yle.fi). Kaikki viisi genetiivi-/akkusatiivilausetta, joille tarkempi lähde on ilmoitettu, on julkaistu Suomen puolella. Yksi lokatiivi-/komitatiivilause oli julkaistu Suomen puolella. Lopuille tällaisen adverbiaalin sisältäville lauseille ei SIKOR:sta löytynyt tarkempaa lähdettä tai ilmoitetun lähteen julkaisupaikkaa ei ollut mahdollista enää paikantaa tarkemmin. Edellä esittämäni luvut

kuitenkin tukevat hypoteesiani siitä, että valtakielet voisivat olla vaikuttaneet näiden lausetyyppien muotoutumiseen.

Puhutun kielen aineistossa esiintyy seitsemän predikatiivilauseetta, joissa esiintyy lisäksi adverbiaali. Näitä lauseita ei ole laskettu mukaan kaavioon 1. Näistä kahdeksasta lauseesta kolmessa on komitatiivimuotoinen adverbiaali ja kolmessa yksikön komitatiivi- tai monikon lokatiivimuotoinen adverbiaali. Yhdessä lauseista esiintyy nominatiivimuotoinen adverbiaali. Lisäksi puhutun kielen aineistossa esiintyy yksi epävarma tapaus, joka mahdollisesti voitaisiin tulkita genetiivi-/akkusatiivimuotoiseksi adverbiaaliksi. Puhutun aineiston luvut korreloivat kuvaajan 1 osoittaman eri adverbialityyppien yleisyyden kanssa.

Esimerkkilauseessa (3) predikatiivilauseessa esiintyy komitatiivimuotoinen adverbiaali. Kuten mainitsin, pohjoissaamessa komitatiivilla on instrumentaalinen funktio, minkä vuoksi komitatiivi on tällaisen merkityksen ilmaisemisessa odotuksenmukainen adverbiaalinen sija.

(3) *Vuotnabodni lea dievva dákkár-iiguin .*
 vuono.pohja olla.3SG täynnä.PRED sellainen-PL.COM
 'Vuononpohja on täynnä sellaisia.' (SIKOR, Uutistekstit)

Toisaalta skandinaavisissa kielissä käytetään täyteen ilmaisemisessa *med*-rakennetta, esimerkiksi *Tanken er fylt med bensin*. 'Tankki on täytetty bensiinillä.'. On mahdollista, että komitatiivimuotoisen adverbiaalisen sisältävät rakenteet olisivat syntyneet pohjoissaameen skandinaavisten kielten vaikutuksesta, mutta tämän hypoteesin vahvistaminen vaatisi lisäselvittelyä esimerkiksi muita saamelaiskieliä tarkastelemalla.

Kirjoitetun kielen aineistossa esiintyy predikatiivilauseissa vain kaksi yksikön lokatiivimuotoista adverbialia (4).

(4) *, mii le-i dievva honnegis ja viinnis .*
 , mikä olla-PST.3SG täynnä.PRED hunaja.LOC ja viini.LOC
 ', joka oli täynnä hunajaa ja viiniä/hunajasta ja viinistä.' (SIKOR, Uutistekstit)

Mielenkiintoista on, että Giellateknon eteläsaamen verkkosanakirjassa eteläsaamen sanan *dieve* 'täysi' esimerkkilauseiden joukossa esiintyy lause (5), joka voidaan analysoida predikatiivilauseeksi, jossa on lokatiivimuotoinen adverbiaali. Eteläsaamessa kopula ei ole pakollinen predikatiivilauseessa (Ylikoski 2022: 127).

(5) *Jaevrie* *guelijste* *dieves*.
 järvi(.NOM) kala-LOC täysi.PRED.
 'Järvi (on) kaloista täysi.' (NDS)

Lokatiivimuotoinen adverbiaali ei ole pohjoissaamessa tässä tutkimuksessa käytetyn aineiston perusteella yleinen predikatiivilauseen ilmaisu täydentävän adverbiaalini sija. Tämän tutkielman puitteissa ei ole mahdollista tarkastella muita saamelaiskieliä esimerkkilauseessa (5) esitettyä yksittäistä havaintoa enempää, mutta nämä voisivat muodostaa mielenkiintoisen jatkotutkimuskohteen. Tällaisten predikatiivilauseiden tarkastelu muiden saamelaiskielten osalta voisi antaa lisää tietoa predikatiivilauseessa esiintyvien adverbiaalien kehityksestä ja historiasta.

Esimerkkilauseessa (6) esiintyy genetiivi-/akkusatiivimuotoinen adverbiaali.

(6) *Máilbmi=han* *lea* *dievva* *earálgan* *vejolašvuodaid*,
 maailma=DIP olla.3SG täynnä.PRED erilainen mahdollisuus.PL.G/A
 'Maailmahan on täynnä erilaisia mahdollisuuksia, [- - -]' (SIKOR, Uutistekstit)

Tämän tyyppisiä lauseita on tulkittava vastaavalla tavalla kuin muita edellä esitettyjä predikatiivilauseita. Kuten esimerkkilauseessa (2), myös tämäntyyppisessä predikatiivilauseessa adjektiiviadverbi *dievva* on lauseen predikaattiverbin *lea* 'on' täydennys (predikatiiviadverbiaali tai -adjektiivi) ja viittaa jälleen lauseen subjektiin *máilbmi* 'maailma'. Genetiivi-/akkusatiivimuotoisella adverbiaalilla, joka esimerkkilauseessa (6) on nominilauseke *earálgan vejolašvuodaid* 'erilaisia mahdollisuuksia', voidaan lisäksi ilmaista sitä, millä lauseen subjekti on täytetty tai täynnä.

On mahdollista, että tämä lausetyyppi on syntynyt suomen vaikutuksesta, sillä vastaavassa rakenteessa suomessa käytettäisiin partitiivia, jota pohjoissaamessa ei ole, minkä vuoksi suomessa esiintyvä partitiivi on korvattu genetiivillä tai akkusatiivilla. Pohjoissaamen

genetiivi ja akkusatiivi ovat keskenään identtiset, ja tämäntyyppisessä lauseessa on haastavaa tulkita kumpi sija on kyseessä. Genetiivi- ja akkusatiivimuodot ovat keskenään erilaiset joillain numeraaleilla, esim. *guovtti* 'kahden' ja *guokte* 'kahta', mutta aineistossa näitä ei esiinny. SIKOR:ssa käytössä oleva Giellateknon syntaktinen analysaattori on luokitellut esimerkkilauseen (6) sanan *vejolašvuodaid* 'mahdollisuuksia' genetiiviksi, mutta analysaattori ei anna tarkempia perusteluja tälle luokittelulle.

Adverbiaalin paikka voi myös vaihdella, kuten esimerkkilauseessa (7). Adverbiaalin paikan vaihtaminen ei vaikuta lauseen merkitykseen; konstituenttijärjestyksen muuttaminen vaikuttaa lähinnä ilmauksen sävyyn tai tyyliin. Lauseen merkitys on edelleen se, että lauseen subjekti on täynnä genetiivi-/akkusatiivimuotoisen adverbiaalin ilmaisemaa tarkoitetta. Myös tämä ilmiö on tyypillinen suomen vastaaville rakenteille, mikä edelleen puhuisi sen puolesta, että genetiivi-/akkusatiivimuotoinen adverbiaali olisi syntynyt suomen vaikutuksesta.

- (7) *Ann Jorid Henriksen jietna lea dovdduid dievva.*
 Ann.Jorid.Henriksen ääni olla.3SG tunne.PL.G/A täynnä.PRED.
 'Ann Jorid Henriksenin ääni on tunteita täynnä ~ täynnä tunteita.' (SIKOR, Uutistekstit)

Lisäksi aineistossa esiintyy predikatiivilauseita, joissa on nominatiivimuotoinen adverbiaali (8).

- (8) *Máilbmi lea dievva earalágan barggut,*
 maailma olla.3SG täynnä.PRED erilainen.ATTR työ.PL(.NOM),
 'Maailma on täynnä erilaisia töitä, [- - -]' (SIKOR, Uutistekstit)

Tämän tyyppisiä rakenteita ei esiinny skandinaavisissa kielissä tai suomessa, minkä vuoksi nominatiivimuotoinen predikatiivilauseen adverbiaali on hyvin mielenkiintoinen. Pohjoissaamassa sekä predikaattiverbi että predikatiivi kongruoivat subjektin kanssa (Nickel & Sammallahti 2011: 334–338), mikä voisi mahdollisesti toimia selityksenä sille, miksi myös predikatiivilauseen ilmaisua täydentävä adverbiaali esiintyy nominatiivissa.

- (11) *ja deavdit buot skábiid dievva juovlaherskuid .*
 ja täyttää.INF kaikki kaappi.PL.ACC täynnä.PRED joulu.herkku.PL.G/A
 'ja täyttää kaikki kaapit täyteen jouluherkkuja!' (SIKOR, Uutistekstit)

Komitatiivi on instrumentaalisen funktionensa vuoksi vakiintunut ilmaisemaan tällaista merkitystä. Kuten esimerkkilauseiden käänöksistä voi huomata, myös suomessa on mahdollista ilmaista tätä merkitystä kahdella eri tavalla: adessiivilla (10) ja partitiivilla (11), joista adessiivilla on suomessa instrumentaalinen funktio, ja joka näin vastaa merkitykseltään pohjoissaamen komitatiivia.

Myös eksistentiaalilauseissa merkitys on (suomen näkökulmasta) hieman erilainen verrattuna muihin edellä esitettyihin predikatiivilauseisiin, kuten voi huomata esimerkkilauseesta (12). Suomessa vastaavaan käyttöön on vakiintunut adjektiivin *täysi* partitiivimuoto *täyttä*.

- (12) *Juohke sajis lea dievva,*
 joka paikka.LOC olla.3SG täynnä.PRED
 'joka paikassa on täyttä' (SIKOR, Uutistekstit)

4.2.2 *Dievva* kvanttoriadverbiaalina

Pohjoissaamessa adverbi *dievva* voi esiintyä kvanttoriadverbiaalina kvanttorilauseessa. Kvanttorilauseessa *dievva* ilmaisee enemmän subjektin määrää tai paljoutta kuin varsinaisesti täyteen astetta. Kvanttorilauseita on sekä transitiivisia (13) että intransitiivisia (14) riippuen lauseen verbin transitiivisuudesta.

- (13) *Dalle ledje doppe dievva olbmot .*
 silloin olla.PST.3PL siellä täynnä.ADV_Q ihminen.PL.
 'Silloin siellä oli paljon ihmisiä.' (SIKOR, Uutistekstit)

- (14) *INF: ja jearahala-imet dievva olbmuid*
 ja haastatella-PST.1PL täynnä.ADV_Q ihminen.PL.ACC
 'ja haastattelimme paljon/useita ihmisiä' (Sähkövuorru-podcast)

Kvanttoriadverbi tuo lauseeseen määrää tai paljoutta ilmaisevan lisämerkityksen, mutta sen poistaminen ei tee lauseesta epäymmärrettävää tai kieliopillisesti virheellistä. Adverbia *dievva* 'täynnä' on siis mahdollista käyttää kvanttoriadverbina samalla tavoin kuin esimerkiksi sanaa *ollu* 'paljon', mikä on kenties merkittävin ero pohjoissaamen ja suomen välillä sanojen *dievva* ja *täynnä* käytössä. Esimerkkilauseet (13) ja (15) havainnollistavat tätä eroa pohjoissaamen ja suomen välillä. Esimerkkilauseesta (13) kvanttoriadverbi *dievva* on mahdollista poistaa ilman, että lauseesta tulee kieliopillisesti epäymmärrettävä. Koska suomessa sana *täynnä* ei ole kvanttoriadverbi, ei suomessa tällaisessa rakenteessa ole mahdollista käyttää sanaa *täynnä*, vaan luontevinta on käyttää kvanttoriadverbia *paljon*. Ilmaistaessa nimenomaan täyteen astetta suomessa sanalla *täynnä*, on käytettävä kokonaan erilaista rakennetta esimerkkilauseen (15) mukaisesti. Tällöin adverbia *täynnä* ei ole mahdollista poistaa lauseesta ilman, että lauseesta tulee kieliopillisesti virheellinen tai epäymmärrettävä. Tämän vuoksi sulut on merkitty esimerkkilauseeseen asteriskilla.

- (15) *Sali on *(täynnä) ihmis-i-ä.*
 Sali olla.3SG täynnä ihminen-PL-PART
 'Sali on täynnä ihmisiä.' (omaa tietoa)

Pohjoissaamessa kvanttorilauseissa kvanttoriadverbin paikka voi tiettyjen rajoitteiden puitteissa ilman, että lauseen merkitys muuttuu. Tämä käy ilmi verratessa esimerkkilauseita (13) ja (16) keskenään. Aineistossa kvanttoriadverbi esiintyy sekä sen sanan edellä, johon se viittaa, että sen jäljessä.

- (16) *Dálus ledje olbmot dievva ,*
 talo.LOC olla.PST.3PL ihminen.PL täynnä.ADV_Q ,
 'Talossa oli paljon ihmisiä, [- -]' (SIKOR, Uutistekstit)

Useimmiten, kun kvanttorilauseen subjekti on laskettava tarkoite, kuten *beana* 'koira', se on monikossa. Jos kvanttorilauseen subjekti on ei-laskettava tarkoite, kuten *gáffe* 'kahvi', subjekti voi myös olla yksikössä. Myös tässä esiintyy aineistossa vaihtelua.

4.2.3 *Dievva* adpositiona

Sana *dievva* voi myös esiintyä adpositiona muodostaen adpositiolausekkeen genetiivimuotoisen nominin kanssa (Nickel & Sammallahti 2011: 177). Tässä aineistossa sanan *dievva* sisältävän adpositiolausekkeen tunnistaa siitä, että sen kumppaakaan osaa ei ole mahdollista poistaa lauseesta ilman, että lauseen merkitys muuttuu merkittävästi tai lauseesta tulee kieliopillisesti epäymmärrettävä. Adpositioita on mahdollista muodostua kieleen toisten sanaluokkien sanoista kieliopillistumalla. Adposition ja adverbien raja on häilyvä, mutta pääasiallisesti adpositioiksi katsotaan sellaiset sanat, jotka vaativat pääsanana, ja adverbeiksi puolestaan sellaiset, jotka voivat esiintyä lauseessa itsenäisinä lauseenjäseninä, esimerkiksi adverbiaaleina (VISK § 678). Tällaiset adpositiolausekkeet ovat käyttöön vakiintuneita rakenteita tai ilmaisuja, joiden merkitystä ei ole mahdollista ymmärtää suoraan muodon perusteella. Näin näiden lauseiden yhteydessä voi olla hyödyllistä soveltaa analyysissä konstruktivistista näkökulmaa.

Adpositiolausekkeen sisältäviä lauseita voidaan analysoida sen perusteella, millainen tehtävä adpositiolausekkeella on lauseessa, miten adpositiolausekkeen konstituentit ovat järjestyneet adpositiolausekkeessa ja miten koko lause rakentuu. Adposition *dievva* sisältävät adpositiolausekkeet voivat esiintyä erilaisissa lausetyypeissä, ja tällöin adpositiolauseke voi esiintyä lauseessa erityyppisten adverbiaalien funktiossa, esim. paikan tai määrän adverbiaalina. Sekä koko lauseen sanajärjestyksessä että adpositiolausekkeen konstituentijärjestyksessä esiintyy paljon variaatiota. Tavallisimmin adpositiolausekkeella ilmaistavia merkityksiä on mahdollista kääntää ilmaisulla 'jonkin verran' (17) tai suomessa esiintyvällä johtimella *-llinen* (18).

(17) *Násttit bilaid-it almmi dievva.*
 tähti.PL tuikkia-3PL taivas.GEN täynnä.POSTP.

'Tähdet tuikkivat taivaan täydeltä.' (SIKOR, Fiktiiviset tekstit)

- (18) *ja vuššen gievnni dievva káfe*
 ja keittää.PRT.1SG pannu.GEN täynnä.POSTP kahvi.ACC
 '[- -] ja keitin pannullisen kahvia [- -]' (SIKOR, Fiktiiviset tekstit)

Esimerkkilauseen (18) kaltaisessa merkityksessä sana *dievva* esiintyi puhutun kielen aineistossa kolmessa lauseessa pääsanansa kanssa yhteen kirjoitetussa muodossa, eli suffiksina. Käsittelen näitä tapauksia kirjoitusasun takia erikseen myöhemmin kappaleessa 4.3.6.

Aineiston perusteella on tavallisempaa, että adpositio *dievva* esiintyy lauseessa postpositiona (342 kpl), mutta *dievva* voi myös esiintyä lauseessa prepositiona (143 kpl), kuten esimerkkilauseessa (19). Vaikka adpositiolausekkeen konstituenttien järjestys voi varioida, olennaista on, että adpositio *dievva* on genetiivimuotoisen pääsanana välittömässä läheisyydessä. Aineiston perusteella voidaan todeta, että useimmiten adpositiolausekkeen konstituenttijärjestyksen variointi ei vaikuta muuttavan lauseen kokonaismerkitystä.

- (19) *INF: ja nu lásttii bohccuid dievva*
 ja niin lastata.PST.3SG poro.ACC.PL täynnä.POSTP

gerresa.

kärri.GEN

'Ja niin lastasi poroja kärriin täydeltä.' (Dálvadas, (TKU/A/68/323b))

Esimerkkilauseessa (19) adpositiolauseke esiintyy lisäksi objektin jäljessä. Aineiston perusteella huomattavasti tavallisempaa kuitenkin on, että adpositiolauseke esiintyy objektin edellä, kuten esimerkkilauseessa (18). Adpositiolauseke voidaan tulkita lauseessa myös objektiksi (20).

- (20) *Son jugest-ii njálmme dievva*
 3SG juoda.nopeasti-PST.3SG suu.GEN täynnä.POSTP
 'Hän hörppäsi suullisen (suun täydeltä) ja [- -]' (SIKOR, Uutistekstit)

Adpositioliasekkeet voidaan tavallisimmin ymmärtää merkityksessä 'jonkun täydeltä', esim. *taivaan täydeltä* tai 'jonkin verran', esim. *suullinen*. Adpositioliasekkeet, joissa pääsana on jokin ruumiinosa, voivat kuitenkin ilmaista kahdenlaisia merkityksiä. Molemmissa tapauksissa adpositioliasekkeet muodostetaan aivan samalla tavoin, mutta merkityseron voi ymmärtää kontekstin avulla. Esimerkkilauseessa (20) adpositioliasekkeen genetiivimuotoinen pääsana on ruumiinosa, *njálmmē* 'suun', ja adpositioliasekkeen merkitys on tässä tapauksessa 'suullinen'. Tietyissä tapauksissa adpositioliasekkeen merkitys voidaan tulkita niin, että on esimerkiksi katsottu tai kuultu jotain asiaa hyvin paljon, jopa kyllästymiseen asti, kuten esimerkkilauseessa (21). Kyseisessä lauseessa adpositioliasekettä ei ole mahdollista kääntää esimerkkilauseeseen (20) mukaisesti 'korvallisen'. Ilmaisun merkitys on siis tietyllä tapaa muodosta irrallinen, ja näin kyseessä on muista edellä esitetyistä adpositiorakenteista erillinen konstruktio, käyttöön vakiintunut tai kiteytynyt ilmaisu.

- (21) *Lea-n* *gulla-n* *beljiid* *dievva* *du*
 olla-PRS.1SG kuulla-PST.PTCP korva.PL.GEN täynnä.POSTP 2SG.GEN
- birra* , *eai=ge* *dat* *leat* *vuogas* *ságat !*
 ympäri NEG.3PL=kin DEM olla.CNG mukava.ATTR asia.PL!
- 'Olen kuullut sinusta hyvin paljon (ts. korvien täydeltä) sinusta, eivätkä ne ole mukavia asioita!' (SIKOR, Uutistekstit)

Adpositioliaseke voi myös esiintyä habitiivi- eli omistuslauseessa (22). Pohjoissaamessa habitiivilauseet tai omistuslauseet voidaan analysoida siten, että lauseen lokatiivimuotoinen nomini on lauseen habitiivi, verbi on predikaatti ja nominatiivimuotoinen nomini on lauseen subjekti (ks. esim Nickel 1994).

- (22) *de* *leat* *su-s* *oaivvi* *dievva* *govvosat !*
 sitten olla.3PL 3SG-LOC pää.GEN täynnä.POSTP kuvio.PL !
- '[- - -] sitten on hänellä pään täydeltä kuvioita !' (SIKOR, Uutistekstit)

4.2.4 *Dievva* adjektiiviattribuuttina

Adjektiivina *dievva* 'täysi' voi esiintyä myös attribuuttiasemassa, eli pääsanana määritteenä (23). Adjektiiviattribuuttina toimiminen on aineiston perusteella harvinainen funktio verrattuna edellä esitettyihin muihin funktioihin (predikatiivi, kvanttoriadverbi ja adpositio).

- (23) *Dál sus ledje guhtta dievva bohttala .*
 Nyt 3SG.LOC olla.PST.3PL kuusi täysi.ATTR pullo.GEN.
 'Nyt hänellä oli kuusi täyttä pulloa.' (SIKOR, Uutistekstit)

Adjektiiviattribuutti voi esiintyä myös elliptiseksi tulkittavassa rakenteessa (24). Elliptisellä rakenteella tarkoitetaan sellaista lauserakennetta, jossa turhan toiston välttämiseksi jokin lauseen osa jätetään pois (VISK §1177).

- (24) *Sus ledje guhtta measta ovttalágan*
 3SG.LOC olla.PST.3PL kuusi melkein samanlainen.ATTR

bohttala su ovddabealde , guokte guoros
 pullo.GEN 3SG.GEN etupuolella, kaksi tyhjä.ATTR

ja njeallje dievva.
 ja neljä täysi.ATTR.
 'Hänellä oli kuusi melkein samanlaista pulloa edessään, kaksi tyhjää ja neljä täyttä (pulloa).' (SIKOR, Fiktiiviset tekstit)

4.2.5 Suffiksi *-dievva*

Sana *dievva* voi myös esiintyä lauseessa suffiksina yhteen kirjoitetussa muodossa nominatiivi- tai genetiivimuotoisen nominin kanssa (25). Paritontavuisten nominien kanssa *dievva* liittyy nominatiivimuotoiseen vartaloon ja parillistavuisten nominien kanssa puolestaan genetiivimuotoiseen vartaloon. Suffiksina *dievva* vastaa merkitykseltään suomen *llinen* - johdinta.

- (25) *jo=go son juhk-á boahthal-dievva viinna,*
jo=Q 3SG juoda-3SG pullo-täynnä viina.ACC,
 '[- - -] joko hän juo pullollisen viinaa, [- - -]' (SIKOR, Ei-fiktiiviset tekstit)

Koska suffiksin *dievva* merkitys on identtinen tiettyjen adpositiorakenteiden kanssa, käsittelen sanan *dievva* suffiksaalisen käytön ja adpositioiden suhdetta tarkemmin kohdassa 4.3.6.

4.2.6 *Dievva* adjektiivin tai muun nominin määritteen astemääritteenä

Adverbina *dievva* voi myös toimia adjektiivin tai muun nominia määrittävän sanan astemääritteenä (26). Aineistossa esiintyi vain kolme selkeää tällaista tapausta, joten kyseessä ei siis ole sanan *dievva* tavanomainen funktio.

- (26) *ahte ruđat lea-t geavah-uvvo-n dievva*
 että raha.PL olla-3PL käyttää-PASS-PST.PTCP täynnä.ADV_{INT}
- eará áššiide go giellaovddid-eapmá-i .*
 eri asia.PL.ILL kuin kieli.edistää-NMLZ-ILL.
- '[- - -] että rahat on käytetty täysin eri asioihin kuin kielenhuoltoon.' (SIKOR, Ei-fiktiiviset tekstit)

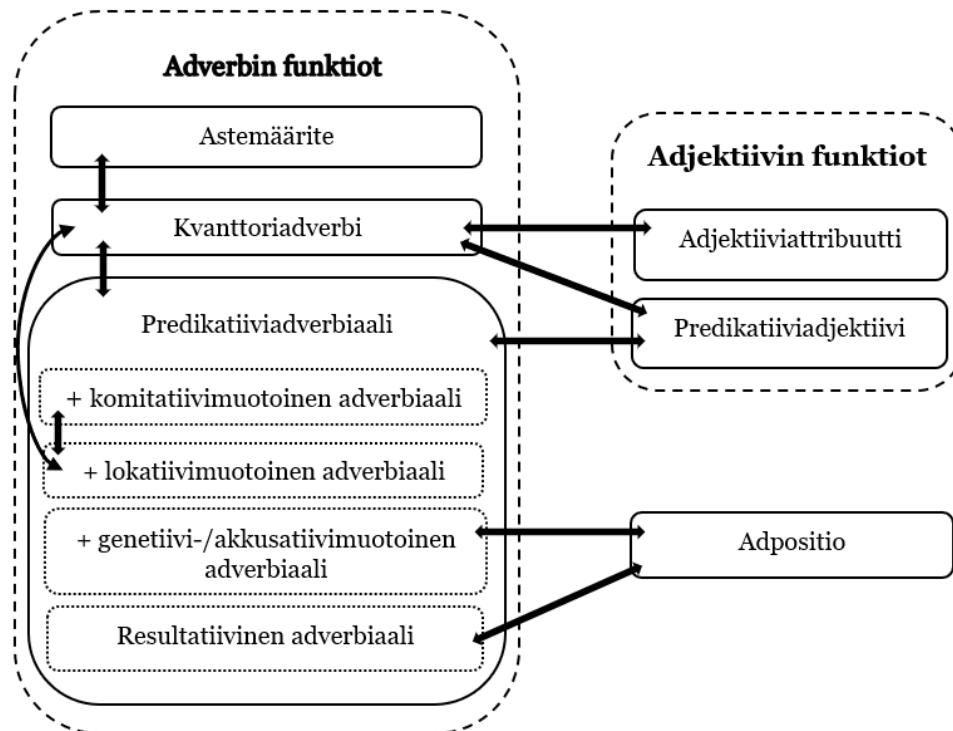
Tavallisesti vastaavassa merkityksessä adjektiivin astemääritteenä käytetään pohjoissaamassa adverbia *áibbas* 'aivan, täysin'. Suomessa täyteen astetta ilmaiseva adverbi *täysin* esiintyy adjektiivin astemääritteenä (VISK §660). Voidaankin pohtia, olisiko adverbien *dievva* esiintyminen adjektiivin astemääritteenä syntynyt analogian kautta suomen vaikutuksesta.

4.3 Monitulkintaisuus eri funktioiden ja lauserakenteiden välillä

Analyysin tässä osiossa käsittelen eri funktioiden ja lauserakenteiden välistä monitulkintaisuutta. Kaavio 2 havainnollistaa sitä, mitkä analyysin edellisessä osiossa esitellyistä funktioista tai lauserakenteista ovat monitulkintaisia keskenään. Kaaviosta 2 voi

huomata, että useimmiten monitulkintaisuutta esiintyy kvanttoriadverbin ja muiden funktioiden tai rakenteiden välillä. Tämän osion viimeisessä kappaleessa pohdin lisäksi sanaa *dievva* koskevien aiemmin esitettyjen kielioppisääntöjen merkitystä sekä analogian vaikutusta eri lauserakenteisiin.

Kaavio 2. Monitulkintaisuus eri funktioiden välillä

4.3.1 Predikatiiviadverbiaali vai predikatiivadjektiivi?

Tieteen termipankin määritelmän mukaan predikatiiviadverbiaalit edustavat rajatapauksia, joissa yhdistyvät predikatiivin merkitys ja adverbiaalin muoto (Tieteen termipankki 2024c). Tämän tyyppisissä lauseissa esiintyy tulkinnanvaraisuutta siinä, onko kyseessä predikatiiviadverbiaali vai predikatiivadjektiivi. Predikatiiviasemassa jo lähtökohtaisesti merkitykset ovat hyvin lähellä toisiaan, eikä merkityseroa ole välttämättä mahdollista tehdä edes laajemman kontekstin avulla. Tämä on tyypillistä myös muille monitulkintaisille adjektiiviadverbeille erityisesti kopulalauseissa (27).

(27) *INF: Dát ii sáhte leat riehta.*
 DEM NEG.3SG voida.CNG olla.INF oikea/oikein.PRED.

'Se ei voi olla oikea/oikein.' (Dálvadas (TKU/A/67/327-2))

Sanaluokkajako adjektiivien ja adverbien välillä tuntuu monitulkintaisten adjektiiviadverbien kohdalla erityisesti predikatiivilauseissa haastavalta, sillä sanojen morfologia itsessään ei anna perusteita sanaluokkajaon tekemiseen. Sanaluokkajaon perusteena onkin yleensä sanan funktio ja semantiikka (Dixon 2009: 38–39). Adjektiivin funktio on kuvailla objektin tai asiointilan ominaisuuksia (VISK §603), ja semantiikaltaan adjektiivit ovat ominaisuuksia ilmaisevia sanoja (Dixon 2009: 73–74), kuten *čáppis* 'kaunis' ja *stuoris* 'suuri'. Adverbin funktioksi puolestaan voidaan ajatella verbin osoittaman toiminnan laadun kuvaileminen, mutta adverbis voivat viitata myös koko lauseeseen (Wyner 2011:249–250). Semantiikaltaan adverbis siis ovat esimerkiksi tapaa, laatua tai määrää ilmaisevia sanoja. Loppujen lopuksi niiden sanojen, joiden adverbi- ja adjektiivimuodot ovat identtisiä, merkitys on hyvin samankaltainen predikatiiviasemassa esiintyessään. Vastaava ilmiö esiintyy myös lähialueen kielissä, kuten ruotsissa (28) ja virossa (29).

(28) *Det är rätt.*
 DEM olla.3SG oikea/oikein.PRED.

'Se on oikea/oikein.' (omaa tietoa)

(29) *See on õige.*
 DEM olla.3SG oikea/oikein.PRED.

'Se on oikea/oikein.' (omaa tietoa)

Tarkempi semanttinen ero tulee esille lähinnä suomeen kääntäessä. Lähtökohtaisesti voidaan olettaa, että tällaisissa tapauksissa sanan merkitys ja sitä kautta sanaluokka on hahmotettava kontekstista, mutta voidaan myös pohtia, onko tällaisissa tapauksissa eroa edes tarpeen tehdä. Onko sanaluokkajako näissä tapauksissa ylipäätään tarpeellinen, vai tulisiko näitä lauseenjäseniä kutsua yhteisesti vain esimerkiksi predikatiiveiksi tai mahdollisesti jopa jollain muulla sopivammalla termillä? Konstruktivistisen lähestymistavan mukaan ihmisen

kielelliseen kompetenssiin on rakentunut ymmärrys siitä, mitkä sanat sopivat tietynlaiseen konstruktiioon ja millaisia rajoituksia kyseisellä konstruktiolla on (Croft 2001: 46). Näin ollen kyseessä olisi tässä tapauksessa predikatiivinen konstruktio, johon liittyen kielenkäyttäjälle on rakentunut ymmärrys predikatiivin funktioon sopivista sanoista. Toisaalta pohjoissaamassa on muita sanoja, joiden kohdalla ero käy ilmi kopulalauseissa myös morfologisten piirteiden perusteella, kuten esimerkkilauseesta (30) käy ilmi.

(30) *Dat lea bures!*
 DEM olla.3SG hyvin.PRED.
 'Se on hyvin.' (SIKOR, Uutistekstit)

Voidaankin todeta, että predikatiivilauseissa jako predikatiivadjektiiveihin ja -adverbiaaleihin on mahdollista tehdä semanttisin ja tiettyjen lekseemien kohdalla myös morfologisin perustein, mutta monitulkintaisten adjektiivadverbiaalien kohdalla eron tekeminen ilman kontekstia on haastavaa tai jopa mahdotonta.

4.3.2 Yksikön komitatiivimuotoinen adverbiaali vai monikon lokatiivimuotoinen adverbiaali?

Monitulkintaisuutta ilmenee komitatiivi- tai lokatiivimuotoisen adverbiaalin sisältävissä predikatiivilauseissa, sillä pohjoissaamassa yksikön komitatiivi ja monikon lokatiivi ovat identtiset, ja näiden erottaminen on toisinaan haastavaa. Esimerkkilauseessa (31) on haastavaa tulkita, onko kyseessä yksikön komitatiivimuotoinen adverbiaali vai monikon lokatiivimuotoinen adverbiaali.

(31) *vaikke guollebuvri le-i dievva luosain*
 vaikka kala.kömmänä olla-PST.3SG täynnä.PRED lohi.COM/PL.LOC
 'vaikka kalakömmänä oli lohista täynnä ~ täynnä lohia' (SIKOR, Uutistekstit)

Tämän aineiston perusteella vaikuttaisi siltä, että lokatiivin ja komitatiivin erotteluun voisi käyttää laskettavuutta, eli onko täydennyksen tarkoitteen ilmaisema asia laskettava (kuten

beana 'koira') vai ei-laskettava (kuten *honnet* 'hunaja'). Niissä tapauksissa, joissa käytetään monikkoa, on kyseessä laskettava tarkoite, kun taas niissä tapauksissa, joissa käytetään yksikköä, on kyseessä ei-laskettava tarkoite. Useissa kulttuureissa myös jotkin pyyntieläimet katsotaan ei-laskettaviksi tarkoitteiksi, kuten esimerkiksi erilaiset kalat ja peuraeläimet. Englannissa esimerkiksi sanoilla *salmon* 'lohi' ja *reindeer* 'poro' ei ole erillistä monikkomuotoa nimenomaan tästä syystä. Näinpä voitaisiin tulkita yllä oleva esimerkkilause yksikön komitatiiviksi, sillä *luossa* 'lohi' voidaan ajatella ei-laskettavaksi tarkoitteeksi. Näin laskettuna aineiston perusteella komitatiivi on näistä kahdesta huomattavasti yleisempi tapa ilmaista predikatiivin täydennystä.

On kuitenkin huomattava, että tavallisesti pohjoissaamessa ei-laskettavia tarkoitteita käytetään monikossa yleisemmin kuin esimerkiksi suomessa, esim. *sohkkarat* 'sokerit' (32).

(32) *Jus bijat vel eanet , de han šadd-et beare*
 jos laittaa.2SG vielä enemmän, sitten DIP tulla-3PL liikaa

olu sohkkarat!

paljon sokeri.PL!

'Jos laitat vielä enemmän, sittenhän tulee liian paljon sokeria!' (SIKOR, Uutistekstit)

Esimerkkilauseen (32) kuvaamissa tapauksissa pohjoissaame eroaa suomesta. Suomessa näissä tapauksissa käytettäisiin partitiivia, joka pohjoissaamesta puuttuu. Suomessa näissä lauseissa ei-laskettava tarkoite on nimenomaan yksikössä.

4.3.3 Adpositio vai predikatiivilause, jossa on genetiivi-/akkusatiivimuotoinen adverbiaali?

Erittäin mielenkiintoisen ryhmän muodostavat lauseet, joissa adpositiolauseke toimii määrän adverbiaalina. Tämän tyyppisiä lauseita on haastavaa kääntää sellaisenaan suomeksi.

Esimerkkilauseessa (33) *hávga* 'hauki' on lauseen subjekti, *lea* 'on' on lauseen verbi ja preposition *dievva* ja genetiivimuotoisen nominilausekkeen *juohke saji* 'joka paikan' muodostama adpositiolauseke on lauseessa määrän adverbiaali. Tämän tyyppisiä lauseita esiintyy aineistossa useampia kymmeniä, joten kyseessä ei ole marginaalinen tapaus.

- (33) *Hávga lea dievva juohke saji.*
 Hauki olla.3SG täynnä.PREP joka paikka.GEN
 'Haukea on joka paikan täydeltä.' (SIKOR, Uutistekstit)

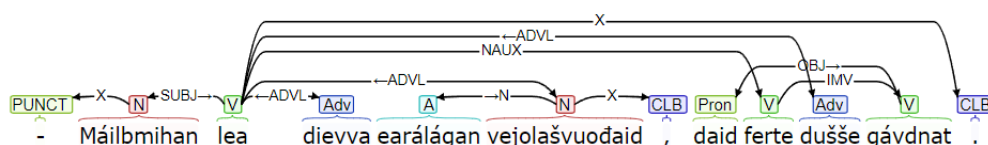
Lauseesta ei voi poistaa genetiivimuotoista nominilauseketta *juohke saji* ilman, että lauseen merkitys muuttuu täysin. Mikäli nominilauseke poistetaan, jäljelle jäävän lauseen *Hávga lea dievva.* merkitys olisi 'Hauki on täynnä.'

Nämä lauseet ovat muodoltaan identtisiä genetiivi-/akkusatiivimuotoisen adverbiaalin sisältävien predikatiivilauseiden kanssa. Molemmat lauseet muodollisesti koostuvat nominatiivimuotoisesta subjektista, predikaattiverbistä, sanasta *dievva* ja genetiivi(-/akkusatiivi-)muotoisesta osasta. Näiden lauseiden välinen ero on mahdollista ymmärtää ainoastaan semantiikan perusteella; toisessa lausetyypissä sana *dievva* on predikatiivi ja toisessa prepositio. Ero käy ilmi vertailemalla esimerkkilauseita (33) ja (6) keskenään.

- (6) *Máilbmi=han lea dievva earálagan vejolašvuodaid,*
 maailma=DIP olla.3SG täynnä.PRED erilainen.ATTR mahdollisuus.PL.G/A
 'Maailmahan on täynnä erilaisia mahdollisuuksia, [- -]' (SIKOR, Uutistekstit)

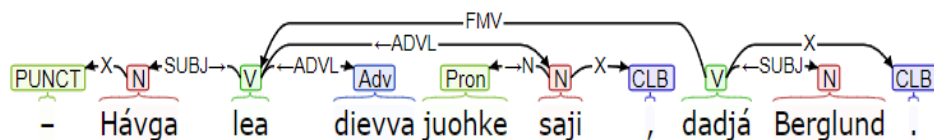
Näiden kahden lausetyypin välillä väärintulkinnan mahdollisuus on siis suuri erityisesti silloin, jos keskitytään vain muotoon ja morfologisiin piirteisiin, ja esimerkiksi kieliteknologian näkökulmasta tällaisten lauseiden erottaminen toisistaan on hyvin haastavaa, minkä voi huomata vertailemalla keskenään Giellateknon syntaktisen analysaattorin antamia analyyseja lauseista (6) ja (33). Kuvassa 2 on esimerkkilauseen (6) dependenssipuu, joka on identtinen kuvan 3 esimerkkilauseen (33) dependenssipuun kanssa.

Kuva 2: Esimerkkilauseen (6) dependenssipuu (SIKOR)

Kuvan 2 osoittama analyysitapa on yhtenevä osiossa 4.2.1 esittämäni analyysin kanssa, jossa sana *dievva* on lauseen verbin predikaatiivadverbiaali, ja nominilauseke *earálgan vejolašvuodaid* on ilmaisu täydentävä adverbiaali. Kuvan 3 osoittamalla tavalla esimerkkilause (33) on analysoitu Giellateknon analysaattorissa samalla tavoin, vaikka kyseisessä lauseessa *dievva* esiintyy adpositiona. Koska Giellateknon analysaattorissa kaikki sanan *dievva* esiintymät on määritelty adverbeiksi, se ei kykene tunnistamaan sanaa *dievva* esimerkkilauseessa (33) adpositioksi. Näin analysaattori ei kykene myöskään tunnistamaan lauseessa esiintyvää adpositiolauseketta, vaan analyysin mukaan adverbilausekkeen molemmat osat olisivat erikseen lauseen predikaatin adverbiaaleja.

Kuva 3: Esimerkkilauseen (33) dependenssipuu (SIKOR)

Kuten edellä olen osoittanut, tämä analyysi on virheellinen, sillä adpositiolausekkeen kumpaakaan osaa ei ole mahdollista poistaa lauseesta sen merkityksen kärsimättä, minkä pitäisi olla mahdollista, mikäli osat olisivat erikseen lauseen predikaatin adverbiaaleja yllä esitetyn dependenssipuun osoittamalla tavalla. Kuvan 3 dependenssipuussa sana *dievva* tulisi olla merkitty nominilausekkeen *juohke saji* adpositioksi.

Tässäkin lausetyypissä sanajärjestys voi vaihdella, ja adpositiolauseke voi esiintyä lauseen subjektin edellä (34). On huomionarvoista, että tällaisia lauseita olisi luontevampaa kääntää suomeksi niin, että adpositiolausekkeen pääsana olisi lauseen subjekti ja pohjoissaamenkielisen lauseen subjekti olisi suomessa partitiivissa: 'Vanha puulattia on täynnä hiekkaa ja likaa, [- - -]' tai '[- - -], joka on täynnä vihreitä ihmisiä' (35).

- (34) *Boar-es muorraláhttiid dievva le-i sáttu ja duolva ,*
 vanha-ATTR puu.lattia.PL.GEN täynnä.POSTP olla-PST.3SG hiekka ja lika,
 'Hiekkaa ja likaa oli vanhojen puulattioiden täydeltä, [- - -]' (SIKOR, Uutistekstit)

(35) *Munno viesu bajábealde lea ávusgirdi*
 2DU.GEN talo.GEN yläpuolella olla.3SG avaruus.lentokone

man dievva leat ruoná olbmot ...
 joka.GEN täynnä.POSTP olla.3PL vihreä.ATTR ihminen.PL

'Meidän talomme yläpuolella on avaruusalus, joka on täynnä vihreitä ihmisiä (~ jonka täydeltä on vihreitä ihmisiä).' (SIKOR, Uutistekstit)

Tämäntyyppinen lauserakenne on pohjoissaamelle ominaislaatuinen, eikä vastaavanlaisia esiinny suomessa tai skandinaavisissa kielissä. Vaikka tämäntyyppisiä lauserakenteita on mahdollista kääntää suomeen adpositiorakenteella *jonkun täydeltä*, tuntuu käänös epäluontevalta, sillä vastaavaa merkitystä ilmaistaan suomessa tyypillisesti eri tavalla (vrt. *Joki on täynnä kaloja. ~ Kaloja on joen täydeltä.*). Tämän tyyppisiä adpositiolausekkeen sisältäviä lauserakenteita esiintyi aineistossa useita kymmeniä, kun taas predikatiivilauseita, joissa on genetiivi-/akkusatiivimuotoinen adverbiaali, esiintyi aineistossa vain kymmenkunta. Näkisin, että myös tämä seikka tukee aiemmin esitettyä hypoteesia siitä, että predikatiivilauseen genetiivi-/akkusatiivimuotoinen adverbiaalirakenne on syntynyt pohjoissaameen suomen vaikutuksesta, ja yllä kuvattu adpositiolausekkeen sisältävä lauserakenne olisi pohjoissaamelle omaperäinen.

4.3.4 Adpositiolauseke ja objekti

Suomen kielen vaikutus liittyy mahdollisesti myös adpositiolausekkeen sisältävien transitiivilauseiden monitulkintaisuuden mahdollisuuteen. Pohjoissaamessa objektin sija on akkusatiivi, joka on identtinen genetiivin kanssa, ja *dievva* -adpositiolausekkeen pääsana on genetiivissä. Adpositiolausekkeen sisältävän lauseen monitulkintaisuuden mahdollisuuteen vaikuttaa tässä kohtaa sekä perussanajärjestyksen vapaus että adpositiolausekkeen konstituenttjärjestyksen variaatio; adpositiona *dievva* voi esiintyä genetiivimuotoisen pääsanana edellä, eli prepositiona, tai sen jäljessä, eli postpositiona. Esimerkkilauseen (36) voi tulkita kahdella tavalla, mutta käänöksessä on ilmoitettu pohjoissaamen näkökulmasta luontevampi ja todennäköisempi merkitys.

- (36) *ja osttii stuor-a busse dievva anisnjálgáid .*
 ja ostaa.PST.3SG suuri-ATTR pussi.GEN täynnä.POSTP anis.karkki.PL.ACC
 'ja osti suuren pussillisen aniskarkkeja.' (SIKOR, Uutistekstit)

Esimerkkilauseessa (36) monitulkintaisuuden mahdollisuus liittyy siihen, mikä tulkitaan lauseen objektiksi. Lauseen objekti on *anisnjálgáid* 'aniskarkkeja' ja adpositiolauseke *stuora busse dievva* 'suuren pussin täydeltä ~ suuren pussillisen' on lauseessa määrää ilmaiseva adverbiaali. Toisaalta, koska pohjoissaamassa objektin sija akkusatiivi on identtinen genetiivin kanssa, voitaisiin lauseen objektiksi tulkita *busse* 'pussin'. Tällöin lause kääntyisi 'ja osti suuren pussin täynnä aniskarkkeja'. Voidaan kuitenkin pohtia, liittyykö monitulkintaisuuden mahdollisuus enemmän kielenkäyttäjän suomen kielen kompetenssiin, jolloin suomen kieli mahdollistaisi jälkimmäisen tulkinnan, joka ei pohjoissaamassa muuten olisi luonnollinen.

4.3.5 Adpositio vai resultatiivinen adverbiaali?

Monitulkintaisuutta voi esiintyä myös adpositiolausekkeiden ja lopputulosta ilmaisevan lauseen merkitysten välillä. Esimerkkilause (37) on mahdollista tulkita kahdella tavalla.

- (37) *Emil lea jo páhkke-n oll-es lávkka*
 Emil olla.3SG jo pakata-PST.PTCP koko-ATTR laukku.G/A

dievva duhkkorasaid, - - -
 täynnä.POSTP/PRED lelu.PL.G/A
 'Emil on jo pakannut
 a) koko laukun täydeltä leluja, - - -'
 b) koko laukun täyteen leluja, - - -' (SIKOR, Uutistekstit)

Esimerkkilauseessa (37) tulkinnan a) mukaan sana *dievva* esiintyy lauseessa postpositiona, jonka genetiivimuotoinen täydennys on *lávka* 'laukun', jolloin lauseen objekti on

duhkkorasaid 'leluja'. Tulkintavaihtoehdon b) mukaisesti lause voidaan myös tulkita lopputulosta ilmaisevaksi lauseeksi, jossa objekti, *lávka* 'laukku' pakataan täyteen leluilla.

4.3.6 Adpositio vai affiksoidi?

Affiksoidilla tarkoitetaan sanaa, joka voi esiintyä sellaisenaan erikseen tai affiksina toiseen sanaan liittyneenä, jolloin sillä on sanan alkuperäistä merkitystä muokkaava funktio (Booij & Hüning 2014: 77). Sana *dievva* esiintyy aineistossa myös suffiksina nominatiivi- tai genetiivimuotoiseen nominiin liittyneenä muodostaen merkityksiä 'jonkun täydeltä' tai 'jonkun verran', esim. *njálmmedievva* 'suun täydeltä ~ suullinen', ja *geresdievva* 'kelkan täydeltä ~ kelkallinen' (38).

- (38) *INF: geres-dievva* *jápmá-n* *rieban-at* *goahteuksarágge*.
kelkka-täynnä kuolla-PST.PTCP kettu-PL kota.ovi.rako
'kelkallinen kuolleita kettuja kodan oven raossa.' (Dálvadas (TKU/A/69/36))

Kuitenkin sana *dievva* voi esiintyä lauseessa myös itsenäisenä sanana pääsanastaan erillään kirjoitetussa muodossa, vaikka nämä kaksi tapausta ilmaisevat täysin samanlaista merkitystä (ks. esimerkkilauseet (18) ja (20)). Näin sana *dievva* voidaan luokitella myös affiksoidiksi. Postpositiot voivat kieliopillistua suffikseiksi, joten voidaan pohtia, käykö sana *dievva* parhaillaan tällaista kehitystä läpi. Aineiston perusteella on huomattavasti tavallisempaa, että *dievva* esiintyy tällaista merkitystä ilmaisevassa lauseessa erikseen kirjoitetussa muodossa postpositiona kuin pääsanaansa liittyneenä suffiksina. Todennäköisesti sanan *dievva* suffiksaalinen käyttö on syntynyt adpositiorakenteiden pohjalta.

4.3.7 Kvanttoriadverbiaali vai predikatiivilause?

Vaikka kvanttoriadverbi *dievva* esiintyy useimmiten sen sanan edellä, johon se viittaa, voi kvanttoriadverbilauseen sanajärjestys vaihdella ilman, että lauseen perusmerkitys muuttuu. Kvanttorilause on mahdollista tulkita tällaisissa tapauksissa myös predikatiivilauseeksi, jonka subjekti on monikossa (39).

- (39) *Muhtin sajiin leat girkut dievva,*
 joku paikka.PL.LOC olla.3PL kirkko.PL täynnä.PRED/ADV_Q,
 a) 'Joissain paikoissa ovat kirkot täynnä, [- - -]'
 b) 'Joissain paikoissa on paljon kirkkoja, [- - -]' (SIKOR, Uutistekstit)

Esimerkkilauseessa (39) tulkintavaihtoehdon a) mukaan kyseessä olisi predikatiivilause, jonka subjekti *girkku* 'kirkko' on monikossa, kun puolestaan vaihtoehdon b) mukaan kyseessä olisi kvanttorilause, jossa kvanttoriadverbi *dievva* asettuu sen sanan perään, johon se viittaa.

Aineiston perusteella on kuitenkin erittäin harvinaista, että kvanttoriadverbi esiintyy pääsanansa jäljessä, sillä tällaisia tapauksia oli kaikista kvanttorilauseista vain noin 30.

Kvanttoriadverbiaali esiintyy pääsääntöisesti sen sanan välittömässä läheisyydessä, johon se viittaa. Mikäli kvanttoriadverbiaalia siirretään kauemmas sanasta, johon se viittaa, voi sanajärjestyksen muuttaminen vaikuttaa merkittävästi lauseen merkitykseen.

Esimerkkilause (40) auttaa vielä havainnollistamaan tätä.

- (40) *Festivála-s ledje buot kurssa-t, seminára-t, konseartta-t*
 festivaali-LOC olla.PST.3PL kaikki kurssi-PL, seminaari-PL konsertti-PL

ja filbmačájalmasat dievva.
 ja elokuvanäytös.PL täynnä.PRED.
 'Festivaalissa olivat kaikki kurssit, seminaarit, konsertit ja elokuvanäytökset täynnä.'
 (SIKOR, Uutistekstit)

Mikäli lauseen predikatiiviadverbiaalina toimiva *dievva* siirrettäisiin lauseen subjektien *buot kurssat, seminárat, konsearttat ja filbmačájalmasat* edelle, muuttuisi lause kvanttorilauseeksi.

Tällöin lauseen merkitys olisi 'Festivaalissa oli paljon kaikkia kursseja, seminaareja, konsertteja ja elokuvanäytöksiä.'. On kuitenkin huomioitava, että sanajärjestykseen liittyvä monitulkintaisuus kvanttorilauseiden kohdalla on mahdollista vain niissä tapauksissa, joissa lauseen subjekti, johon kvanttoriadverbi viittaa, on mahdollista täyttää jollain.

Esimerkkilauseetta (41), jossa lauseen subjekti *mánát* 'lapset' ei ole täytettävissä, ei ole näin mahdollista tulkita predikatiivilauseeksi, vaikka se on muodoltaan identtinen predikatiivilauseiden kanssa.

- (41) *Mánát ledje dievva.*
 lapsi.PL olla.PST.3PL täynnä.ADV_Q.
 'Lapsia oli paljon.' (SIKOR, Ei-fiktiiviset tekstit)

Esimerkkilauseen (41) kaltaisia kvanttorilauseita esiintyy kuitenkin aineistossa hyvin vähän, ja tavallisimmin sanan *dievva* sisältävät kvanttorilauseet muodostetaan siten, että lokatiivinen adverbiaali asettuu lauseen alkuun ja kvanttoriadverbi on lauseen subjektin edellä.

Kvanttorilauseen sanajärjestyksessä on kuitenkin valtavasti variaatiota, minkä vuoksi myös monitulkintaisuutta esiintyy eniten kvanttoriadverbin ja muiden funktioiden välillä verrattuna muihin funktioihin.

Aineistossa esiintyy yksi kvanttorilause, joka on muodoltaan identtinen predikaatiivilauseen kanssa, jossa ilmaisua täydennetään monikon lokatiivi(tai yksikön komitatiivi-)muotoisella adverbiaalilla. Esimerkkilause (42) on tulkittava kvanttorilauseeksi, sillä lauseen subjekti *mánát* 'lapset' ei ole täytettävä tila tai objekti. Tämä käy ilmi myös laajemmasta lausekontekstista.

- (42) *Mánát ledje dievva smávva dáluin*
 lapsi.PL olla.PST.3PL täynnä.ADV_Q pieni.ATTR talo.PL.LOC
 'Lapsia oli paljon pienissä taloissa [- - -]' (SIKOR, Uutistekstit)

4.3.8 Kvanttoriadverbiaali vai adjektiiviattribuutti?

Monitulkintaisuutta voi esiintyä adjektiiviattribuutin ja kvanttoriadverbin välillä.

Esimerkkilauseelle (43) on kaksi mahdollista tulkintatapaa.

- (43) *Bánkohkas lea-t dievva tempelat .*
 Bangkok.LOC olla-3PL täynnä.ADV_Q/ATTR tempeli.PL.
 'Bangkokissa on
 a) paljon temppeleitä.'
 b) täysia temppeleitä.' (SIKOR, Uutistekstit)

Esimerkkilauseessa (43) sanan *dievva* voi tulkita joko a) kvanttoriadverbiaaliksi merkityksessä 'paljon' tai b) adjektiiviattribuutiksi merkityksessä 'täysiä'. Ilman laajempaa kontekstia lauseesta on mahdotonta tietää, kumpi tulkinta on oikea. Tällainen monitulkintaisuuden mahdollisuus on kiinni sanan semantiikasta ja rajoittuu sellaisiin tarkoitteisiin, jotka on mahdollista täyttää jollain tai joiden on mahdollista olla täynnä jotain. Monitulkintaisuutta tällaisten lauseiden kohdalla lisää se, että sekä adjektiiviattribuutin että kvanttoriadverbin edellä voi esiintyä astemäärite, kuten *spagga* 'tupaten, pullollaan' tai *áibbas* 'aivan, täysin'.

4.3.9 Kvanttoriadverbiaali vai astemäärite?

Tämän tyyppisissä lauseissa on usein tulkinnanvaraista, esiintyykö adverbi *dievva* lauseessa adjektiivin tai muun nominin määritteen astemääritteenä vai kvanttoriadverbina. Esimerkkilauseessa (44) adverbi *dievva* voidaan tulkita joko a) kvanttoriadverbiksi tai b) adjektiivin astemääritteeksi. Tämä johtuu siitä, että molemmissa tapauksissa adverbi *dievva* esiintyy välittömästi pääsanansa edessä.

- (44) , go álohii oahpásnuvv-á **dievva** ođđa olbmuide
 kun aina tutustua-3SG täynnä.ADV_Q/ADV_{INT} uusi.ATTR ihminen.PL.ILL
 '[- - -], kun aina tutustuu
 a) paljon/moniin uusiin ihmisiin, [- - -]'
 b) täysin uusiin ihmisiin, [- - -]' (SIKOR, Uutistekstit)

Kuitenkin tällaisessa tapauksessa pohdin, kuinka paljon kielenkäyttäjän oma kielellinen kompetenssi vaikuttaa lauseiden monitulkintaisuuteen tai monimerkityksisyyteen. Pohjoissaamassa on tavallisempaa käyttää astemääritteenä sanaa *áibbas* 'ihan ~ täysin', kun taas suomessa adverbi *täysin* on aivan tavanomainen astemääritteenä. Kokisiko suomen kielen taitoinen henkilö esimerkkilauseen (44) kaltaisia lauseita useammin monimerkityksisiksi kuin henkilö, joka ei osaa suomea, eikä hänellä ole käsitystä suomen kielen mahdollisista astemääritteistä? Kielen käyttäjän muusta kielellisestä kompetenssista johtuva tai siihen liittyvä monitulkintaisuus voisi muodostaa mielenkiintoisen jatkotutkimuskohteen.

4.3.10 Analogian vaikutus ja erilaisten kielioppisääntöjen yleistys

Saamelaiskäräjien vuonna 2003 julkaisemassa *Čállinrávagirji* -oppaassa ohjeistetaan, että substantiivin esiintyessä sanan *dievva* jäljessä tulee substantiivin olla monikossa. Ohjeella viitataan mitä todennäköisemmin kvanttorigrafiin, vaikkakaan tätä ei ole ohjeessa erikseen tuotu esille. Sanan *dievva* monipuolisuuden vuoksi tällaisten yleisten ohjeiden luominen on haastavaa, ja tämänkin aineiston perusteella voidaan jo huomata useita tapauksia, joiden kohdalla kyseistä ohjetta ei ole mahdollista noudattaa. Ensinnäkin aineiston perusteella myös kvanttoriadverbina *dievva* voi esiintyä sekä nominin edellä että sen jäljessä. Lisäksi on useita muita tapauksia, joissa sana *dievva* esiintyy substantiivin edellä ilman, että substantiivin tulee olla monikossa. Tällaisia tapauksia ovat esimerkiksi adpositiolausekkeet, joissa *dievva* esiintyy prepositiona. Mielenkiintoisesti aineistossa esiintyy selkeästi kvanttoriadverbilauseiksi tulkittavia tapauksia, joissa nomini, johon kvanttoriadverbi *dievva* viittaa, ei esiinny (monikon) nominatiivissa, kuten esimerkkilauseessa (45).

- (45) *Doppe ledje dievva máná,*
 Siellä olla.PST.3PL täynnä.ADV_Q lapsi.GEN,
 'Siellä oli paljon lapsia, [- - -]' (SIKOR, Uutistekstit)

Useimmiten kvanttoriadverbin *dievva* yhteydessä nomini, johon kvanttoriadverbi viittaa on nominatiivissa, sillä kvanttorilauseessa se on lauseen subjekti. Adpositiolausekkeessa *dievva* esiintyy nimenomaan genetiivimuotoisen pääsanana kanssa, ja adpositiolausekkeet ovat aineiston perusteella hyvin yleisiä. On siis mahdollista, että adpositiolausekkeet ovat voineet vaikuttaa analogian kautta muiden lauserakenteiden, kuten kvanttorilauseiden, muodostamiseen. Myös esimerkkilauseessa (46) sana *dievva* on laajemman kontekstin puitteissa tulkittava kvanttoriadverbiksi.

- (46) *go dákkár guliin leat dievva mirkkuid*
 kun sellainen kala.PL.LOC olla.3PL täynnä.ADV_Q myrky.PL.GEN
 '[- - -] kun sellaisissa kaloissa on paljon myrkyä [- - -]' (SIKOR, Uutistekstit)

Tavallisesti kvanttoriadverbilauseessa sana *mirku* 'myrkky' esiintyisi nominatiivissa, mutta tässä tapauksessa voi olla, että sana *mirku* 'myrkky' esiintyy genetiivissä todennäköisesti adpositiolausekkeiden analogian vaikutuksesta.

Vastaavalla tavalla voisi selittää esimerkkilauseen (47), jossa olisi odotuksenmukaista, että sana *čoavji* 'vatsan' olisi nominatiivissa.

- (47) *ja borren dassá čoavji dievva.*
 ja syödä.PST.1SG kunnes vatsa.GEN täynnä.ADV_Q.
 'ja söin, kunnes vatsa oli täynnä ~ vatsa täyttyi.' (SIKOR, Uutistekstit)

Merkityksen perusteella lauseesta vaikuttaisi joko tippuneen kopula pois tai sitten sana *dievva* on itse asiassa tässä tapauksessa verbi *dievvat* 'täytyä'. Kuitenkin, koska sana *čoavji* 'vatsa' on lauseessa genetiivissä, kyseisessä lauseessa vaikuttaisi muodon perusteella olevan adpositiolauseke, jonka muodostaisivat postpositio *dievva* ja genetiivimuotoinen täydennys *čoavji* 'vatsan'. Lausetta tuntuu kuitenkin olevan haastavaa kääntää adpositiorakenteen merkityksin. Näin adpositiorakenne on todennäköisesti vaikuttanut kyseiseen lauseeseen analogisesti.

5 Päätelmät ja pohdinta

Olen tässä maisterintutkielmassa tutkinut pohjoissaamen monitulkitaisen adjektiiviadverbin *dievva* 'täysi; täynnä' funktioita ja käyttöä lauseen mittaisissa yksiköissä sekä eri funktioiden välillä esiintyvää monitulkitaisuutta. Käyn ensin läpi tämän tutkimuksen tärkeimmät tulokset ja päätelmät luvussa 5.1 ja pohdin tämän tutkimuksen aikana heränneitä jatkotutkimuskysymyksiä luvussa 5.2.

5.1 Päätelmät

Esitin tämän tutkimuksen alussa kolme tutkimuskysymystä, joihin olen pyrkinyt vastaamaan:

1. Miten monitulkitainen adjektiiviadverbi *dievva* 'täysi; täynnä' on kehittynyt, ja mikä sen suhde on adjektiiviin *dievas* 'täysi'?
2. Millaisia syntaktisia funktioita sanalla *dievva* on pohjoissaamessa?
3. Minkä funktioiden tai lauserakenteiden välillä monitulkitaisuutta esiintyy?
Liittyykö monitulkitaisuuteen mahdollisesti analogia ja valtakielten vaikutus?

Analyysin ensimmäinen osio keskittyi tutkimuskysymykseen 1. Pohdin sanan *dievva* kehitystä ja sen suhdetta adjektiiviin *dievas* 'täysi'. Sanaparin *dievva* #*dievva* 'täysi' ja *dievas* #*dievas* 'täysi' tarkempi analyysi osoitti, että adverbimuoto *dievva* voisi edustaa alkuperäistä kantaa ja siitä olla johdettu adjektiivimuoto *dievas*. Kuitenkin varmojen johtopäätelmien tekeminen edellyttäisi pidemmälle vietyä tutkimusta muiden saamelaiskielten vastineista ja mahdollisista kantakielimuodoista sekä muiden monitulkitaisien adjektiiviadverbien alkuperästä. Tämän tutkimuksen perusteella muoto *dievva* on yleisempi predikatiiviasemassa ja muoto *dievas* puolestaan attribuuttiasemassa, mikä on muiden saamelaiskielten vastineista sanakirjoissa annettujen muotojen perusteella epäodotuksenmukaista.

Analyysin toisessa osiossa pyrin vastaamaan tutkimuskysymykseen 2, ja esittelin monitulkitaisen adjektiiviadverbin *dievva* 'täysi; täynnä' syntaktisia funktioita ja monitulkitaisuutta. Sana *dievva* voi aineiston perusteella esiintyä lauseessa viidessä erilaisessa pääasiallisessa tehtävässä: predikatiivina, kvanttoriadverbiaalina, adpositiona, adjektiiviattribuuttina ja astemääritteenä. Lisäksi sana *dievva* voi esiintyä pääsanansa kanssa yhteen kirjoitetussa muodossa suffiksina. Nämä funktiot voidaan jakaa karkeasti kolmeen pääryhmään. Adverbin funktioita ovat predikatiiviadverbiaalina toimiminen,

kvanttoriadverbiaalina toimiminen sekä adjektiivin tai muun nominin astemäärityksenä toimiminen. Adjektiivin funktioiksi voidaan katsoa predikatiivadjektiivina toimiminen sekä adjektiiviattribuuttina toimiminen. Sanan *dievva* esiintyminen lauseessa adpositiona voidaan katsoa omaksi ryhmäkseen, johon mahdollisesti kuuluu alaryhmänä suffiksaalinen käyttö, sillä kyseessä on todennäköisesti kieliopillistumiskehitys, jonka seurauksena postpositio *dievva* on kieliopillistunut suffiksiksi. Adjektiiviadverbi *dievva* voi siis esiintyä lauseessa predikatiiviasemassa sekä predikatiivadjektiivina että -adverbiaalina. Predikatiivilauseissa ilmaisua voidaan täydentää komitatiivi-, lokatiivi-, genetiivi-/akkusatiivi- tai nominatiivimuotoisella adverbiaalilla, joka ilmaisee sitä, millä lauseen subjekti on täynnä tai täytetty. Kvanttoriadverbiaalina sana *dievva* ilmaisee lauseen subjektin paljoutta tai määrää. Lisäksi *dievva* voi esiintyä lauseessa adpositiona muodostaen adpositiolausekkeen genetiivimuotoisen täydennyksen kanssa. Adpositiolausekkeen konstituenttijärjestys voi varioida, ja sana *dievva* voi esiintyä sekä prepositiona tai postpositiona, joista jälkimmäinen on aineiston perusteella yleisempi.

Analyysin kolmas osio käsitteli tutkimuskysymystä 3, eli eri funktioiden ja lauserakenteiden välistä monitulkintaisuutta sekä mahdollista analogian ja valtakielten vaikutusta. Monitulkintaisuutta esiintyi useiden eri funktioiden ja lauserakenteiden välillä. Erityisesti predikatiivilauseissa voi olla haastavaa tulkita onko kyseessä predikatiivadjektiivi vai predikatiiviadverbi, sillä näissä asemissa merkitykset ovat hyvin lähellä toisiaan. Sanan *dievva* kohdalla tämän eron tekeminen erityisesti ilman laajempaa kontekstia voi olla haastavaa tai jopa mahdotonta. Predikatiivilauseissa esiintyvistä adverbiaaleista yksikön komitatiivi ja monikon lokatiivi ovat identtiset, minkä vuoksi näiden erottaminen toisistaan on hyvin hankalaa, mutta esitin, että erotteluun voisi käyttää adverbiaalin ilmaiseman tarkoitteen laskettavuutta. Kvanttorilauseiden kohdalla monitulkintaisuutta esiintyi ensinnäkin predikatiivilauseiden kanssa, sillä nämä lausetyypit voivat olla muodoltaan identtisiä, jolloin lauseet on mahdollista erottaa vain semantiikan perusteella. Kvanttoriadverbiaalina *dievva* on mahdollista sekoittaa adjektiiviattribuuttiin, sillä tavallisesti kvanttoriadverbiaali esiintyy lauseen subjektin edellä sen välittömässä läheisyydessä, mikä on syntaktisesti myös adjektiiviattribuutin paikka. Kvanttoriadverbiaalina *dievva* on mahdollista sekoittaa myös astemääritykseen, mikä voi tosin olla ennemminkin riippuvaista kielenkäyttäjän kielellisestä kompetenssista. Näissä tapauksissa suomen kieli voi vaikuttaa monitulkintaisuuteen, sillä suomessa sana *täysin* voi esiintyä astemäärityksenä. Adpositiolausekkeen sisältävissä lauseissa voi esiintyä monitulkintaisuutta ensinnäkin sen suhteen, mikä tulkitaan lauseen objektiksi, sillä pohjoissaamassa objektin sija akkusatiivi on muodoltaan identtinen adpositiolausekkeen

pääsanan sijamuodon genetiivin kanssa. Adpositiolausekkeen sisältävien lauseiden kohdalla monitulkintaisuutta ilmeni resultatiivisten lauseiden kanssa sekä sellaisten predikatiivilauseiden kanssa, joissa ilmaisua täydennetään genetiivi-/akkusatiivimuotoisella adverbialilla.

Tämän tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli myös selvittää, onko analogialla ollut vaikutusta sanan *dievva* käyttöön. Aineiston perusteella voidaan huomata adpositiolausekkeiden vaikuttaneen analogisesti esimerkiksi kvanttorilauseiden muodostamiseen. Kolmas tutkimuskysymys liittyi myös pohjoissaamen puhuma-alueen valtioiden valtakielten, suomen ja skandinaavisten kielten, vaikutukseen niihin rakenteisiin, joissa sana *dievva* esiintyy, mutta näihin hypoteeseihin varmuuden saaminen edellyttäisi vielä tutkimuksen laajentamista muihin saamelaiskieliin.

5.2 Pohdinta

Pohjoissaamen monitulkintaisia adjektiiviadverbeja on toistaiseksi tutkittu hyvin vähän, ja myös tämä tutkimus keskittyi vain yhden monitulkintaisen adjektiiviadverbin kehityksen ja syntaktisten funktioiden tarkempaan selvittelyyn. Nostin tässä tutkimuksessa esille Konrad Nielsenin esittämän ajatuksen monitulkintaisten adjektiiviadverbien alkuperästä, sekä esitin tämän ajatuksen tarkemman pohdinnan tuloksena kolme kysymystä, jotka vaatisivat vielä jatkotutkimusta: 1) Miksi adverbeista on johdettu adjektiiveja eri adjektiivijohtimilla? 2) Miksi adverbeista on johdettu predikatiivi- tai attribuuttimuoto? ja 3) Miksi osalla adverbeista ei ole johdettua adjektiivimuotoa laisinkaan? Toistaiseksi Nielsenin ajatuksen lisäksi muita ehdotuksia monitulkintaisten adjektiiviadverbien taustasta ei ole tietääkseni esitetty. Vaikuttaisikin siltä, että kyseisten adjektiiviadverbien alkuperän ja kehityksen hahmottaminen kaipaisi vielä syvempää tutkimusta pohjoissaamen adjektiivien johdostyyppien alkuperästä ja niiden suhteesta adverbeihin.

Alun perin tässä tutkimuksessa lähtökohtaisena oletuksena oli se, että syntaksin merkitys nousee keskeiseksi erilaisten funktioiden erottamisessa, koska sana *dievva* on täysin taipumaton. Kuitenkin erilaisten funktioiden ja lauserakenteiden monitulkintaisuuden tarkastelu ja analysointi osoitti, että morfologian ja syntaksin suhde eri funktioiden koodaamisessa ei ole niin suoraviivainen. Toisaalta olen tässä tutkielmassa osoittanut, että erityisesti adjektiiviadverbin *dievva* kohdalla nimenomaan lauseen sanajärjestyksen muuttaminen voi radikaalisti vaikuttaa lauseen merkitykseen tai muuttaa lausetyyppiä kokonaan. Erityisesti kvanttorilauseissa ja adpositiolausekkeen sisältävissä lauseissa esiintyy

tiettyjä rajoituksia, joiden puitteissa sanajärjestystä on mahdollista muuttaa lauseen perusmerkityksen muuttumatta, mutta useissa tapauksissa sanajärjestyksen muuttaminen vaikuttaa lauseen merkitykseen tai ainakin lisää sen monitulkintaisuutta. Toisaalta sana *dievva* voi myös esiintyä muodoltaan keskenään identtisisissä lauserakenteissa, jotka kuitenkin kantavat eri merkityksiä. Esimerkiksi predikatiivilause, jossa esiintyy genetiivi-/akkusatiivimuotoinen adverbiaali on muodoltaan identtinen tiettytyyppisten adpositiolausekkeen sisältävien lauseiden kanssa, ja näissä tapauksissa merkitysero on mahdollista ymmärtää ainoastaan semantiikan perusteella. Kaikkia funktioita ei siis ole mahdollista erottaa edes syntaktisin keinoin, mikä muodostaa haasteen olemassa oleville syntaktisille analysaattoreille.

Pohdin tässä tutkimuksessa myös mahdollista valtakielten vaikutusta ja erilaisten rakenteiden lainautumista pohjoissaamen puhuma-alueen valtioiden virallisista kielistä, kuten suomesta ja norjasta. Se, että tyypillisesti suuri osa pohjoissaamen puhujayhteisöstä on ollut kaksikielinen ja kontaktit valtioiden valtaväestön kanssa ovat olleet tiiviitä ja historialliselta kestoaltaan merkittäviä, on todennäköisesti mahdollistanut myös erilaisten syntaktisten rakenteiden lainautumisen pohjoissaameen suomesta ja skandinaavisista kielistä. Esitin, että predikatiivilauseessa esiintyvän komitatiiviadverbiaalin kehityksen taustalla voisi vaikuttaa norjan kielen *med*-rakenne, ja genetiivi-/akkusatiiviadverbiaalin taustalla puolestaan suomen kielen partitiivilla muodostetut rakenteet. Vastaavanlaisten predikatiivilauseiden adverbiaalien tarkastelu myös muiden saamelaiskielten osalta voisi valottaa erilaisten rakenteiden alkuperää ja kehitystä, ja muodostaisi näin mielenkiintoisen jatkotutkimuskohteen.

Tutkimuksessa nousi esille myös kysymys kielen käyttäjän (muun) kielellisen kompetenssin vaikutuksesta monitulkintaisuuteen tai kokemukseen lauseiden monimerkityksisyydestä. Sosiolingvistinen syntaksin tutkimus voisi tuottaa tietoa siitä, miten kielen käyttäjän muu kielellinen kompetenssi vaikuttaa lauserakenteiden hahmottamiseen, ja minkälaisia eroja erilaisen kielellisen kompetenssin omaavien kielen käyttäjien tulkinnoissa mahdollisesti on.

Ylipäättään pohjoissaamen syntaksia voisi olla hyödyllistä tarkastella laajemmin esimerkiksi konstruktivistisesta näkökulmasta, sillä eri näkökulmien hyödyntäminen voisi antaa lisää tulokulmia ja luoda laajemman perspektiivin pohjoissaamen lauseoppiin. Tässä maisterintutkielmassa esittämäni havainnot ja päätelmät monitulkintaisen adjektiivadverbin *dievva* 'täysi; täynnä' funktioista ja käytöstä sekä lauseenmuodostukseen liittyvistä haasteista toivon mukaan tuovat selkeyttä aiheeseen ja hyödyttävät esimerkiksi oppimateriaalien ja kieliteknologian työkalujen kehittämistä.

Lyhenteet

1	ensimmäinen persoona
2	toinen persoona
3	kolmas persoona
ACC	akkusatiivi
ADV _{INT}	astemääräite
ADV _Q	kvanttoriadverbi
ADVZ	adverbijohdin
ATTR	attribuutti
CNG	konnegatiivi
COM	komitatiivi
DEM	demonstratiivi
DIP	diskurssipartikkeli
G/A	genetiivi/akkusatiivi
GEN	genetiivi
ILL	illatiivi
IMP	imperatiivi
INF	infinitiivi
LOC	lokatiivi
NEG	negaatio
NOM	nominatiivi
NMLZ	denominaalinen derivaatiosuffiksi
PART	partitiivi
PASS	passiivi
PL	monikko
POSTP	postpositio
PRED	predikatiivi
PREP	prepositio
PRS	preesens
PST	preteriti, mennyt aika
PTCP	partisiippi
SG	yksikkö

Oxford.

- GRUNDSTRÖM, HARALD 1950-51: *Lulelappsk ordbok*. Uppsala: A.-B. Lundequistska bokhandeln.
- HILPERT, MARTIN 2019: *Construction Grammar and its application to English*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- ITKONEN, ERKKI 1989: *Inarilappisches Wörterbuch*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- KAHN, LILY & RIITTA VALIJÄRVI 2017: *North Sámi : an essential grammar / Riitta-Liisa Valijärvi and Lily Kahn*. Lontoo: Routledge.
- KOPONEN, EINO 2022: Saami: General Introduction. – Bakró-Nagy, Marianne. Sz., Johanna Laakso & Elena K. Skribnik (toim.). *The Oxford guide to the uralic languages*. (1. painos). New York: Oxford University Press.
- KORHONEN, MIKKO 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. Helsinki: SKS.
- KORP = Lars Borin, Markus Forsberg and Johan Roxendal 2012: *Korp – the corpus infrastructure of Språkbanken*. Proceedings of LREC 2012. Istanbul: ELRA, pages 474–478.
- LAGERCRANTZ, ELIEL 1939: *Lappischer Wortschatz 1–2*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- LEHMANN, CHRISTIAN 2010: Roots, stems and word classes. – Pfau, Roland, Jan Don & Umberto Ansaldi (toim.), *Parts of speech : Empirical and theoretical advances*. Philadelphia: John Benjamins Pub. Co. 43–64.
- MIESTAMO, MATTI & KAIUS SINNEMÄKI 2020: Kielitypologian menetelmät. – Hamunen, M., Konstenius, R., Luodonpää-Manni, M., Miestamo, M., Nikanne, U. & Sinnemäki, K. (toim.) *Kielentutkimuksen menetelmiä I-IV*. Helsinki: SKS. 639–678.
- NDS = Trosterud, Trond 2013–2022: *Neahttagisániit Davvisámi-suoma-davvisámi sátnegirji*. Tromsø: UiT. URL: <http://sanit.oahpa.no> (13000 davvisámegiela ja 115000 suomagiela sáni).
- NICKEL, KLAUS PETER & PEKKA SAMMALLAHTI 2011: *Nordsamisk grammatikk*. Kaarasjoki: Davvi Girji.
- NICKEL, KLAUS PETER & PEKKA SAMMALLAHTI 2006: *Sámi-duiskka sátnegirji : Saamisch-Deutsches Wörterbuch*. Davvi Girji.
- NICKEL, KLAUS PETER 1994: *Samisk grammatikk*. Kaarasjoki: Davvi Girji.
- NIELSEN, KONRAD 1926: *Lærebok i lappisk (samisk). I, Grammatik : lydlaere, formlaere, orddannelseslaere og syntaks samt tillegg*. Oslo.
- NIELSEN, KONRAD 1979 [1932–62]: *Lappisk (samisk) ordbok: Bind I, A-F*. Oslo: Universitetsforlaget.

- RAUHALA, ILONA 2018: *Suorggitmeahttun adjektiivvaid ráhkadan-vuogit vuodđosámegielas. Dutkansearvi dieđalaš áigečála 2/2018. 85–128.*
- RAUHALA, ILONA 2015: *Uralilaiset adjektiivit: sanaluokan hahmottelua.* Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- RIEBLER, MICHAEL 2016: *Adjective attribution.* (Studies in Diversity Linguistics 2). Berlin: Language Science Press.
- SAAMELAISKÄRÄJÄT 2003: *Čállinrávagirji.* Haettu 5.4.2024, saatavilla osoitteessa: <https://sh.pedit.no/web/NettskoleRessurs.axd?id=d451b20e-fb85-4cc7-b68b-b581b230fba6>
- SAARIKIVI, JANNE 2011: Saamelaiskielet – Nykypäivää ja historiaa. – Seurujärvi-Kari, Irja, Petri Halinen & Risto Pulkkinen (toim.), *Saamentutkimus tänään / toimittaneet Irja Seurujärvi-Kari, Petri Halinen ja Risto Pulkkinen.* Helsinki: SKS.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 1988: Historical Phonology of the Uralic Languages. – Denis Sinor (toim.), *The Uralic Languages Description, history and foreign influences.* Handbuch der Orientalistik 8: Handbook of Uralic studies 1. Leiden: Brill. 478–554.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 1998: *The Saami Languages : An Introduction.* Kaarasjoki: Davvi Girji.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 2005: *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii.* Kaarasjoki: Davvi Girji.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 2021: *Sámi-suoma-sátnegirji: Pohjoissaame-suomi-sanakirja.* Davvi Girji.
- SVONNI, MIKAEL 2007: *Subjeavtta sadji ja finihitta cealkagiid struktuvra davvisámegielas. Sámi dieđalaš áigečála 1-2-2007.*
- TIETEEN TERMIPANKKI 2024a: Tieteen termipankki 20.4.2024: Kielitiede:polysemia. (Saatavissa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:polysemia> .)
- TIETEEN TERMIPANKKI 2024b: Tieteen termipankki 20.4.2024: Kielitiede:analogia. (Saatavissa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:analogia> .)
- TIETEEN TERMIPANKKI 2024c: Tieteen termipankki 11.2.2024: Kielitiede:predikatiivi. (Saatavissa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:predikatiivi> .)
- VAN GOETHEM, KRISTEL, MURIEL NORDE, EVIE COUSSÉ & GUDRUN VANDERBAUWHEDE 2018: *Category Change from a Constructional Perspective.* Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoersio, viitattu 12.2.2024. Saatavissa:

<http://scripta.kotus.fi/visk> .

- WAHLSTRÖM, MAX & JOUKO LINDSTEDT 2020: Kielikontaktien tutkimus. – Hamunen, M., Konstenius, R., Luodonpää-Manni, M., Miestamo, M., Nikanne, U. & Sinnemäki, K. (toim.) *Kielentutkimuksen menetelmiä I-IV*. Helsinki: SKS. 557–595.
- WILBUR, JOSHUA 2016: Pitesamisk ordbok : samt stavningsregler. Freiburg: University of Freiburg.
- WYNER, ADAM ZACHARY 2011 [2008]: Towards flexible types with constraints for manner and factive adverbs. – McNally, Louise & Christopher Kennedy (toim.), *Adjectives and Adverbs. Syntax, Semantics, and Discourse : edited by Louise McNally and Christopher Kennedy*. Oxford: Oxford University Press. (2. painos). 249–273.
- YLIKOSKI, JUSSI 2014: *Kieliopin arvoituksia marissa ja pohjoissaamessa: depiktiiviset suffiksit -nek ja -naga*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 270. Helsinki. 415–432.
- YLIKOSKI, JUSSI 2022: South Saami. – Bakró-Nagy, M. Sz., Laakso, J., & Skribnik, E. K. (toim.), *The Oxford guide to the uralic languages*. (1. painos). Oxford University Press. 113–129.

Liitteet

Liite 1: Lista pohjoissaamen monitulkinsaisista adjektiiviadverbeista

Monitulkinsaiset adjektiiviadverbit on jaettu kolmeen kategoriaan polysemian perusteella.

Lista ei todennäköisesti ole kattava, vaan tapauksia on enemmänkin.

Adjektiivi

Adverbi

1

riekta #*rivttes*, *rievttes* 'oikea'

riekta 'oikein'

vánis #*vánes* 'niukka'

vánis 'niukasti'

2

bahá #*bahá*, *bahás* 'paha, huono'

bahás 'pahasti'

čavgat #*čavga*/*čavges* 'kireä'

čavga 'kireästi'

čielggas #*čielga* 'selvä'

čielga 'selvästi'

njuolgat #*njuolga*, *njulges* 'suora'

njuolga 'suoraan'

vuoigat #*vuiiges* 'oikea'

vuiiges 'oikein'

3

beanta #*beanta* 'kohtisuora, pysty'

beanta '(kohti)suoraan'

dievva #*dievva* 'täysi'

dievva 'täynnä'

duohta #*duohta* 'tosi, todellinen'

duohta 'totta'

fásta #*fásta* 'vakituinen'

fásta 'vakituisesti'

friddja #*friddja* 'vapaa'

friddja 'vapaasti'

heilla #*heilla* 'kokonainen'

heilla 'kokonaan'

sierra #*sierra* 'erillinen'

sierra 'erikseen'